

Univerzita Karlova
Husitská teologická fakulta
Katedra psychosociálních věd a etiky

Bakalářská práce

Využití uchazečů o zaměstnání v oblasti dobrovolnictví

Using of Job Seekers in the Field of Volunteering

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Beáta Krahulcová, CSc.

Autor práce:

Petra Karbanová

Na tomto místě chci především poděkovat prof. PhDr. Beátě Krahulcové, CSc. za vedení mé bakalářské práce. Zároveň děkuji šesti odvážným uchazečům o zaměstnání za jejich otevřenost a důvěru.

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných odborných zdrojů.“

V Praze dne.....

Podpis.....

Abstrakt

Tato bakalářská práce pojednává o využití uchazečů o zaměstnání v oblasti dobrovolnictví. V první části se zabývám nezaměstnaností, zvláštní důraz je kladen na psychické, sociální, ekonomické dopady. Hlavním záměrem této části je ukázat nezaměstnanost jako celostní problém. Ve druhé části se zabývám dobrovolnictvím a jeho přínosy pro společnost. V poslední části se snažím ukázat, jak uchazeči o zaměstnání hodnotí možnosti dobrovolnické činnosti v době své nezaměstnanosti a jak nezaměstnanost ovlivňuje jejich život.

Klíčová slova

dobrovolnictví, dobrovolník, nezaměstnanost, aktivní politika zaměstnanosti

Abstract

This bachelor thesis deals with using of job seeker in the field of volunteering. My study consists of tree main parts. In the first part I am discussing unemployment, the special emphasis is placed on physical, social, economic changes. The main aim of this part is to show the wide complexity of the unemployment problém. In the second part I am discussing volunteering and its assets for society. In the last part I try to show how the job seekers evaluate the possibility of voluntarism activity in time of their unemployment and how unemployment influences their life.

Key word: volunteering, volunteer, unemployment, active employment policy

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Nezaměstnanost.....	10
2.1 Definice uchazeče o zaměstnání.....	10
2.2 Definice nezaměstnanosti.....	11
2.3 Druhy nezaměstnanosti	11
2.4 Rizikové skupiny ohrožené dlouhodobou nezaměstnaností.....	13
2.5 Dopady nezaměstnanosti na jednotlivce a jeho okolí	15
2.5.1 Psychosociální dopady	15
2.5.2 Dopady nezaměstnanosti na rodinu.....	17
2.5.3 Dopady na zdraví nezaměstnaného	18
3. Dobrovolnictví	20
3.1 Definice pojmu dobrovolnictví	20
3.2 Formy dobrovolnictví.....	22
3.3 Charakteristické oblasti dobrovolnictví.....	24
3.4 Specifika dobrovolnictví v sociálních službách	25
3.5 Motivace dobrovolníků	28
3.6 Význam dobrovolnictví.....	29
4. Využití uchazečů o zaměstnání v oblasti dobrovolnictví.....	32
4.1 Nástroje aktivní politiky zaměstnanosti	33
4.2 Dobrovolnictví jako aktivní nástroj zaměstnanosti	34
4.3 Dobrovolnictví jako prevence nepříznivých dopadů nezaměstnanosti	35
4.4 Dobrovolnictví jako prevence sociálního vyloučení	38
4.5 Bariéry rozvoje dobrovolnictví uchazečů o zaměstnání (z pohledu uchazečů).....	39
4.6 Bariéry rozvoje dobrovolnictví u uchazečů o zaměstnání (na vůli uchazečů nezávislé) .	40
4.7 Projekty zaměřené na dobrovolnictví uchazečů o zaměstnání	41
5. Závěr.....	42

6. Seznam literatury.....	44
7. Přílohy.....	48
7.1 Případová studie pracovnice v sociálních službách paní K. – říjen 2013	48
7.2 Případová studie uchazeče o zaměstnání pana E. – říjen 2013	51
7.3 Případová studie uchazeče o zaměstnání pana S. – říjen 2013.....	54
7.4 Případová studie uchazečky o zaměstnání paní M. – listopad 2013	57
7.5 Případová studie uchazečky o zaměstnání slečny Q. – říjen 2013	60
7.6 Případová studie uchazečky o zaměstnání slečny F. – říjen 2013.....	64

1. Úvod

Předkládaná bakalářská práce se zabývá využitím uchazečů o zaměstnání v oblasti dobrovolnictví. Oba zmíněné pojmy, tedy uchazeč o zaměstnání a dobrovolnictví, jsou v rámci širší neodborné veřejnosti chápány značně zjednodušeně. Dobrovolník je mnohdy vnímán jako bláznivý altruista a nezaměstnaný jako neschopný povaleč. Toto stereotypní myšlení lze pak bez nadsázky uvést jako jednu z hlavních příčin nedostatečného využití uchazečů o zaměstnání v oblasti o zaměstnání.

V odborné veřejnosti je naopak mnohokrát popsáno téma nezaměstnanosti, méně pak téma dobrovolnictví, ovšem o využití uchazečů o zaměstnání v dobrovolnictví se nepíše prakticky vůbec (výjimku tvoří Tošner a Sozanská). Ještě vzácněji se pak setkáváme s dobrovolnickými projekty zaměřenými cíleně na uchazeče o zaměstnání (např. s dobrovolnickými projekty, které počítají s aktivní rolí seniora-dobrovolníka). Má bakalářská práce se pokusí přiblížit, proč je toto téma tolik opomíjené a zároveň proč se lze v praxi tak málo setkat s uchazečem o zaměstnání, který by byl v době své nezaměstnanosti aktivně zapojený do dobrovolnické činnosti.

Tato práce se dělí na tři základní okruhy – Nezaměstnanost, Dobrovolnictví a samotné Využití uchazečů o zaměstnání v oblasti dobrovolnictví. Ve všech zmíněných částech se pokusím vymezit základní pojmy a načrtnout témata relevantní k celkovému zaměření této práce.

V první části Nezaměstnanost se zaměřím především na dopady nezaměstnanosti, osvětlím, o jak náročnou životní situaci se jedná a jak drtivě postihuje jedince ve všech oblastech jeho života, a to na úrovni ekonomické, sociální, psychické i zdravotní.

Ve druhé části nazvané Dobrovolnictví bych ráda položila důraz na odlišné chápání dobrovolníka u nás a ve světě. U nás je na dobrovolnictví nahlíženo často s despektem, což může být také jednou z možných bariér uplatnění uchazečů o zaměstnání v oblasti dobrovolnictví. Dále se vynasnažím osvětlit motivy k dobrovolnictví, které by mohly být právě pro uchazeče o zaměstnání zajímavé.

Ve třetí části Využití uchazečů o zaměstnání dojde k propojení teoretických poznatků z první a druhé části a na příkladu šesti uchazečů o zaměstnání se pokusím doložit hlavní problémy a bariéry uplatnění uchazečů v dobrovolnictví, ale zároveň i přínosy plynoucí z dobrovolnické činnosti. Doufám, že postřehy z praxe pomohou k lepšímu uchopení

daného tématu. Příklady z praxe považuji za zvláště důležité, neboť se pokusím srovnat jednotlivé uchazeče o zaměstnání, jak se jejich vztah k dobrovolnictví (a nejen k němu) odráží na kvalitě nezaměstnaného jedince. Zároveň těchto šest případových studií snad ukáže, jak skutečně výrazně nezaměstnanost ovlivňuje jedince a jeho okolí.

V příloze této bakalářské práce pak uvádím kompletní případové studie, které vznikaly v říjnu a listopadu roku 2013. Výběr osob, se kterými jsem vedla polostrukturované rozhovory s otevřenými otázkami, je založen na čisté náhodě. Snažila jsem se o rovnoměrné zastoupení mužů a žen, široký vzdělanostní a věkový rozptyl, což se snad povedlo (pravda, chybí zastoupení předdůchodového věku). Případové studie si nečiní nárok na výbornou a detailně zmapovanou osobní anamnézu, plně jsem se snažila respektovat soukromí vybraných osob a skutečně se tázala na údaje relevantní k tématu bakalářské práce. Rozhovorů bylo nakonec provedeno šest, preferovala jsem osobní setkání, ale dva byly vzhledem k vzdálenosti vykonány po telefonu. Rozhovory trvaly od dvou do čtyř hodin dle momentální situace a časových možností.

Toto téma jsem si zvolila právě z již zmíněného důvodu, že mu dle mého názoru není věnována dostatečná pozornost a naráží se zde na mnoho stereotypů a mýtů. Dobrovolnictví, jak se ve své bakalářské práci snažím vyzdvihnout, by mělo být zařazeno mezi plně právně i společensky uznávané nástroje aktivní politiky zaměstnanosti. Zatím tomu tak bohužel není.

Dalším důležitým faktem je i má osobní zkušenost, kdy jsem sama dva roky aktivně dobrovolníkem byla, a bohužel i poněkud smutnější skutečnost, že moji blízcí, přátelé a známí se s nezaměstnaností potýkají, proto považuji za důležité neustále opakovat, jak náročná nezaměstnanost skutečně je.

2. Nezaměstnanost

V této kapitole si za cíl kladu především postihnout základní fakta vztahující se k tématu nezaměstnanosti, pokusit se vymezit základní pojmy, jakými jsou „uchazeč o zaměstnání“ a „nezaměstnaný“. Dále se chci zaměřit na druhy nezaměstnanosti, na její dopady a na skupiny nezaměstnaností nejvíce ohrožené.

Vzhledem k předmětu této bakalářské práce považuji za důležité zde plně zachytit drtivé dopady dlouhodobé nezaměstnanosti, které ilustrují, o jak obtížnou životní situaci se jedná. Pro jedince dlouhodobě nezaměstnaného se návrat či vstup na trh práce, účast na nástrojích aktivní politiky zaměstnanosti (rekvalifikace, veřejně prospěšné práce apod.) i dobrovolnická činnost (což je méně známá a často opomíjená možnost, třebaže se dobrovolnictví za určitých podmínek dá započítat do náhradní doby zaměstnání dle Zákona č.435/2004 Sb., § 41) jeví jako velmi neschůdné a komplikované, což ne vždy většinová společnost dokáže správně reflektovat.

2.1 Definice uchazeče o zaměstnání

Uchazeč o zaměstnání je předně charakteristický tím, že „je schopen pracovat, chce pracovat, přihlásí se o práci a je ochoten nabízenou práci přijmout“ (Matoušek 2008, s. 234.), pro legislativní potřeby je ovšem tato definice příliš obecná a zjednodušující, proto je uchazeč o zaměstnání v právní legislativě České republiky definován jako „fyzická osoba, která osobně požádá o zprostředkování vhodného zaměstnání krajskou pobočku Úřadu práce, v jejímž územním obvodu má bydliště, a při splnění zákonem stanovených podmínek je krajskou pobočkou Úřadu práce zařazena do evidence uchazečů o zaměstnání“ (Zákon č. 435/2004 Sb., § 24). Tato osoba může být zařazena do evidence, pokud není v pracovněprávním vztahu, ani v jiném služebním poměru (soudcem, členem představenstva akciové společnosti, členem vlády, poslancem, senátorem atd.) nevykonává samostatnou výdělečnou činnost, není osobou pečující o dítě a soustavně se nepřipravuje na budoucí povolání. Zároveň se uchazečem o zaměstnání nemůže stát osoba, která je v pracovní neschopnosti, vykonává trest odnětí svobody, je ve vazbě či v detenčním ústavě, případně pobírá peněžitou pomoc v mateřství nebo je mu přiznána invalidita ve třetím stupni (Zákon č. 435/2004 Sb., § 25).

2.2 Definice nezaměstnanosti

V současné době se dle Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization) za nezaměstnaného považuje osoba, která je bez placeného zaměstnání, avšak schopná práce a zároveň aktivně ji hledající (ČSÚ 2013).¹ Osoby neschopné práce vlivem svého věku, zdravotní situace a jiné obecně uznatelné osobní situace jsou zajišťovány jinými nástroji sociálního státu a bývají označovány jako ekonomicky neaktivní obyvatelstvo (studenti, důchodci, osoby na rodičovské dovolené). To, že hledají práci a zároveň chtějí být zaměstnání, je také rozhodující, neboť za nezaměstnaného nemůže být označen ten, kdo se dobrovolně vzdá zaměstnání a nehledá si nové, žije z příjmů, které nepochází z jím vykonané práce, ale z renty, stipendií apod., práci nepotřebuje a není pro něj ani jiným způsobem důležitá a rozhodující (Mareš 2002).

Označení nezaměstnaný nemusí být tedy podmíněno registrací na krajské pobočce Úřadu práce, v tomto bodě si autoři vypomáhají termíny „registrovaný nezaměstnaný“ (Brožová 2003), „osoby se statusem nezaměstnaného“ (Mareš 2002), od roku 2004 pak Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti cíleně hovoří o již zmíněném „uchazeči o zaměstnání“, což je termín dnes obecně užívaný a na rozdíl od termínu nezaměstnaný i právně zakotvený. Zde je však nutno připustit, že ačkoliv Úřad práce není v námi citovaných definicích nezaměstnanosti uváděn, tak „obvykle používaným kritériem ochoty pracovat jsou (*právě zmíněné, pozn. autora*) kontakty s úřadem práce“ (Matoušek 2008, s. 116.), četnost těchto kontaktů však není stanovena.

„Nezaměstnaný“ a „uchazeč o zaměstnání“ tedy nepředstavují výrazně rozporuplné termíny, které by se daly od sebe striktně odlišit, zároveň ovšem nelze hovořit o synonymech. „Uchazeč o zaměstnání“ totiž představuje právně zakotvený statut, jehož přiznání je podmíněno řadou podmínek, jedná se o pojem konkrétnější a jasně definovaný.

2.3 Druhy nezaměstnanosti

Druhy nezaměstnanosti výstižně popisuje Mareš ve své publikaci *Nezaměstnanost jako sociální problém* (2002), zde předkládám jen základní rozlišení nezaměstnanosti frikční, strukturální, cyklické, sezónní, skryté, neúplné, nepravé a dlouhodobé.

¹ S touto definicí operuje především ČSÚ, který pravidelně v rámci Výběrového šetření pracovních sil podává čtvrtletně zprávu o stavu zaměstnanosti na území tohoto státu.

Frikční nezaměstnanost je zcela přirozená, krátkodobá událost, která není ohrožující pro jedince ani pro společnost, vzniká pohybem zaměstnanců na trhu práce, je to doba mezi dvěma zaměstnáními, pro absolventy škol je to doba, kdy si hledají své první zaměstnání. Charakterizující je pro ni přechodnost.

Strukturální nezaměstnanost vzniká v důsledku nerovnováhy mezi nabídkou a poptávkou, určitá pracovní odvětví jsou na vzestupu, jiná naopak upadají, dochází tak k disproporcím, které mohou způsobovat dlouhodobou nezaměstnanost i u velmi kvalifikovaných zaměstnanců, jejichž schopnosti jsou nyní na trhu neuplatnitelné. Rekvalifikace se zde jeví jako optimální řešení takovéto situace.

Cyklická nezaměstnanost souvisí s ekonomickým cyklem, kdy v období recese obecně klesá poptávka po zboží, s čímž se pojí i snížená poptávka po pracovní síle, často proto také bývá označována jako nezaměstnanost z nedostatečné poptávky.

Sezónní nezaměstnanost je spjata s přírodním cyklem, kdy některá zaměstnání nemohou z povahy vlastní činnosti být konána v určité roční době (např. zemědělské, stavební práce), podobně mohou být postiženy i služby vázané na turismus.

Skrytá nezaměstnanost se týká osob, které nemají potřebu si hledat práci a ani nejsou registrovány na pobočce Úřadu práce, většinou unikají do jiných statutů, nejčastěji se jedná o mladistvé a ženy v domácnosti. Skrytá nezaměstnanost však také může být spojena se starším člověkem, který raději odchází do předčasného starobního důchodu.

Neúplná nezaměstnanost představuje v posledních letech poměrně rozšířený fenomén, kdy masově přibývá pracovních míst na poloviční úvazek. Tento trend je také jedním ze základních rysů tzv. flexibilizace práce, kdy v důsledku dočasných, zkrácených pracovních poměrů klesá zatížení zaměstnavatelů, ale naopak se zvyšuje zatížení občana a státu.² Zkrácené pracovní úvazky mohou však představovat výhodu pro seniory, rodiče, studenty, kteří by se jinak na pracovním trhu neuplatnili.

Nepravá nezaměstnanost je spojena se skupinou nepracujících, jimž jejich situace vyhovuje a snaží se především využít v plném rozsahu podpory v nezaměstnanosti. Dále do této kategorie počítáme i nelegálně pracující v šedé ekonomice.

Dlouhodobá nezaměstnanost je nezaměstnanost, která je delší než dvanáct měsíců (ČSÚ 2013), představuje závažný problém pro jednotlivce i celou společnost. Společnost ohrožuje nestabilitou, kdy se zvyšuje počet sociálně patologických jevů a narůstá potřeba

² K jevu flexibilizace práce, pracujících chudých a dalším současným sociálním rizikům viz Keller in *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme* (2012).

pomoci ze strany státu, což představuje zátěž i pro státní rozpočet. Skupinami ohroženými dlouhodobou nezaměstnaností a jejími dopady se budu zabývat v následujících částech.

2.4 Rizikové skupiny ohrožené dlouhodobou nezaměstnaností

O rizikových skupinách se zmiňuje především Zákon č. 435/2004 Sb., § 33, který za ohrožené skupiny považuje uchazeče o zaměstnání znevýhodněné pro jejich zdravotní stav, věk, péči o dítě nebo jiné závažné důvody, takovýmto uchazečům by měla být poskytnuta zvýšená péče.

Dle Buchtové (2002) a Mareše (2002) do skupin ohrožených nezaměstnaností spadají mladší věkové skupiny do 30 let (především absolventi a mladí problémoví jedinci), starší lidé, ženy, zdravotně postižení lidé, lidé bez kvalifikace a imigranti a příslušníci etnických minorit (zde především Romové). Všechny skupiny mají svá specifika, společná je pro ně pouze nedostatečná atraktivita pro zaměstnavatele, čemuž se snaží čelit aktivní politika zaměstnanosti (viz další kapitola). Ostatně za ideální zaměstnance je považován ženatý muž kolem třiceti let, který je ochotný cestovat a je zcela psychicky a fyzicky zdravý (Kunstreich in Matoušek 2003).

Mladší věkové skupiny mají problém na trhu práce především kvůli nedostatečným pracovním návykům, absenci zaměstnavatelem uznané praxe (často absolventi mají pouze praxi, kterou získali v rámci svého studia, ta je však zaměstnavateli hodnocena jako nedostačující) a chybějícím kontaktům na trhu práce. Mladí lidé se tak často ocitají v pasti, protože se očekává, že se po ukončení studia osamostatní, najdou si zaměstnání a vlastní bydlení, to se jim však často nedaří, což se může negativně podepsat na sebevědomí a celkové psychice daného jedince. Prodlužuje se tak období adolescence, může docházet k rozvoji sociálně patologických jevů a k trvalému vyloučení z trhu práce (Buchtová 2002).

Starší lidé naproti tomu mají praxi i pracovní návyky, ale pro zaměstnavatele je často velmi neperspektivní zaučovat někoho, kdo za pár let odejde do důchodu, lze u něj očekávat zhoršený zdravotní stav (tedy častou absenci) a zároveň nižší schopnost adaptace na nové pracovní postupy a technologie. Právě nezaměstnanost ve starším věku může přinést i pochybnosti o celém dosavadním životní směřování a značně ovlivnit celkovou pohodu jedince (Buchtová 2002).

Ženy se pro zaměstnavatele stávají apriorně nezajímavými výhradně kvůli své mateřské úloze, která jim nedovoluje stát se natolik časově flexibilními a nezatíženými péčí o děti a domácnost, jak by si zaměstnavatelé představovali. Ostatně pro současnou ženu je vysoce náročné skloubit péči o domácnost a děti se zaměstnáním (zvláště rizikově se pak jeví matky samoživitelky s nižším vzděláním), pro ženy se pak zdá vhodnější práce na zkrácený pracovní úvazek. Za zajímavý považuji koncept diskriminace mateřství, kdy nejenže často dochází k mzdové diskriminaci žen, ale zároveň „v naší společnosti převládá představa, že být ženou rovná se být matkou a to i v případech, kdy není reálné mateřství ani zjišťováno nebo žena skutečně matkou není, ale mohla by být apod.“ (Křížková, Maříková, Hašková a Formánková 2011, s. 98-99).

Zdravotně postižení lidé stále obtížně hledají zaměstnání, a to i navzdory tomu, že se Zákon č.435/2004 Sb., snaží o jejich podporu především skrze institut pracovní rehabilitace a chráněného pracovního místa. Problém však spíše spočívá v současném zaměření společnosti na výkonost a co nejvyšší účelovost, takže tato skupina zůstává značně opomíjena. U takto postiženého jedince to vede k pocitům selhání a nedostatečnosti, i přes snahu rodiny si může připadat jako „neúčinná přítěž“, bez které by se ostatním členům vedlo lépe (Buchtová 2002).

Lidé bez kvalifikace představují nejpočetnější skupinu nezaměstnaných, často se jedná o osoby pouze se základním vzděláním, početnou skupinu pak představují mladí lidé bez zájmu o participaci na společenském dění a lidé s delikventním chováním, v této souvislosti se potom hovoří o „nové třídě deklasovaných“, o jakési subkultuře žijící v bídě pouze z dávek sociálního zabezpečení (Buchtová 2002). V současné západní společnosti obecně stoupá počet mladých osob pouze se základním vzděláním, v rámci ČR se hovoří až o 10%, programů specializovaných na tuto skupinu mladých nezaměstnaných není mnoho, za zmínku stojí program Šance a projekt MOST, které se snaží zprostředkovat jak teoretické znalosti, tak především praxi (Matoušek 2003).

Romové představují specifický problém, protože až 80% českých Romů má pouze základní vzdělání, neboť v jejich komunitách je důraz na vzdělání tradičně velmi malý. Ani samotná práce pro ně nepředstavuje natolik silnou motivaci a sebepojetí na základě vykonávaného povolání zde také není nijak výrazně zastoupeno (Kaplan in Kodymová, Kolářková 2008). Navíc v naší společnosti, ve které trvale přetrvává negativní postoj k Romům, je situace o to obtížnější a rizikovější.

2.5 Dopady nezaměstnanosti na jednotlivce a jeho okolí

Již ve třicátých letech minulého století vzniká pro toto téma rozhodující výzkumná práce *Marienthal* (1933), ve které Paul Lazarfeld, Hans Zeisel a Marie Jahoda sledovali důsledky masové nezaměstnanosti ve stejnojmenné obci, kde ve velmi krátké době (červenec 1929 – únor 1930) ukončilo svůj provoz všech pět textilních závodů. Vzhledem k tomu, že většina místního obyvatelstva, často celé rodiny, byla zaměstnána v těchto podnicích, situace se stala velmi obtížnou a bezvýchodnou, lidé zde prakticky jen přežívali z podpor v nezaměstnanosti a bez vyhlídky na získání nového placeného zaměstnání (Jeřábek 1997). Marie Jahoda je později z fašistického Rakouska nucena odejít, ve Walesu se věnuje rodinám nezaměstnaných kvakerů, zajímavé je především „srovnání s marienthalskou studií, která popisuje proces postupné rezignace nezaměstnaných od beznaděje až po naprostou apatii, v této studii převažoval u nezaměstnaných postoj rezignace. Autorka vysvětluje, že reakci jedinců v hornické lokalitě (*ve waleské, pozn. autora*) ovlivnila zejména větší výše a vyšší četnost dávek v nezaměstnanosti“ (Buchtová 2002, s. 79).

Ostatně i u nás se ve třicátých letech konal obdobný výzkum, který se zaměřil na zachycení dopadů nezaměstnanosti ve velkém městě, konkrétně v Brně, výsledky výzkumu pak předkládá Bruno Zwicker v *Sociologické revui* ve 40. letech.

Dodnes vznikají studie zabývající se touto problematikou,³ ta marienthalská si zde však uchovává své prvenství a zároveň i trvajících aktuálnost, především od 70. let se setkáváme s tím, že je využívána též pro oblast dalšího bádání, ostatně později na ni navazuje i sama Marie Jahoda, která se zaměřuje na komparativní zhodnocení situace ve 30. a 70. letech (Mareš 2002).

2.5.1 Psychosociální dopady

V důsledku nezaměstnanosti dochází k narušení vnímání struktury času, pro člověka se tak každý den v týdnu stává nedělí, kdy není důležité zachovávat pravidelný řád, převážně se odpočívá a věnuje se volnočasovým aktivitám. Nezaměstnaná osoba se potýká s menší chutí do čehokoliv, a má-li nějaké povinnosti například v domácnosti, tak je také odsouvá,

³ K tématu badatelského úsilí v oblasti dopadů nezaměstnanosti viz Buchtová in *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém* (2002).

chybí zde přirozená motivace, neboť vědomí toho, že zítra je další volný den, vede jen k dalšímu oddalování a zvyšování neproduktivnosti. S touto pomyslnou volností a svobodou (kdy máme hodně času, ale nemáme skoro žádné finance) vzniká naopak „deprivace z absence pravidelných činností“ (Mareš 2002, s. 74).

Dalším závažným jevem je sociální izolace, která je doprovázena ztrátou participace na cílech společnosti, dále dochází i ke ztrátě sociální prestiže (Mareš 2002). Nezaměstnaný trpí, neboť přichází o své pracně vybudované místo ve světě. Kdysi mu k vědomí vlastní identity mohlo pomáhat i jeho povolání, nyní se však stává pouhým nezaměstnaným, a jakožto nezaměstnaný se ocitá na pomyslné dolní příčce společnosti, není aktivně zapojen do života veřejnosti. Pocit vyloučenosti zde pramení zejména z důvodu, že „nezaměstnanost je často chápána více jako selhání jedince než selhání společnosti“ (Vágnerová 2004, s. 742). Později naopak může docházet k tomu, že se člověk se svou zprvu nenáviděnou situací zcela ztotožní, je zcela smířen se svým nedostatečným sociálním a ekonomickým postavením, rezignuje na hledání jakéhokoliv řešení a jeho referenční skupinou se stávají taktéž dlouhodobě nezaměstnaní, jejichž sociální selhání je chápáno jako něco zcela normálního a přirozeného (Vágnerová 2004), v této souvislosti pak Mareš (2002) hovoří o tzv. underclass neboli o třídě deklasovaných. Dle Mareše (2002) tato třída není v pravém smyslu skutečnou třídou, spíše se jedná o „lokální ohniska“ určité větší skupiny obyvatel, která se ostře vymezuje vůči majoritní společnosti, charakteristická je pro ně především rezignace, v důsledku jejich segregace se vytvářejí chudinská ghetta, to jest územní oblasti se zvýšenou kriminální činností, postižená chudobou.

Nezaměstnanost, a zvláště ta dlouhodobá také velmi nepříznivě působí na psychickou pohodu jedince, často se setkáváme s úzkostí, depresí, strachem, pocití studu, sebeobviňování, sníženou sebeúctou a sebevědomím. Dochází i k ohrožení základních psychických potřeb, jakými jsou pocití jistoty a bezpečí, potřeba stimulace a sociálního kontaktu, což může vést k silné deprivaci.⁴ Dále se ukazuje, že nejhůře ztrátu zaměstnání pocítují muži ve středním věku, na nichž často leží výrazný podíl odpovědnosti za výživu rodiny (Buchtová 2002).

⁴ Touto problematikou se zabývají již zmiňované výzkumy, u nás se tomuto problému věnuje především Buchtová a její výzkum z roku 1992 viz Buchtová in *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém* (2002).

2.5.2 Dopady nezaměstnanosti na rodinu

Problém nezaměstnanosti nezasahuje jen jednotlivce, ale velmi citelně se dotýká i celé rodiny, často totiž nedochází jen k tíživé ekonomické situaci, ale zároveň i k narušení základních psychických a sociálních funkcí. V této části opět vycházíme z publikací Mareše (2002), Buchtové (2002) a Vágnerové (2004).

Dochází k záměně rolí, kdy se úloha živitele rodiny přesouvá např. na nejstaršího syna, zatímco nezaměstnaný otec se může naopak více soustředit na pomoc v domácnosti. V důsledku tohoto přesunu odpovědnosti může docházet i ke krizím, pramenícím z neschopnosti vyrovnat se se změněnou situací, otec se dostává na pomyslnou druhou kolej, je degradován z vedoucího na obyčejného člena rodiny, který je závislý na druhých, akceptace takové skutečnosti je velmi náročná.

Výrazně se nezaměstnanost podepisuje na běžném provozu domácnosti, musí být snížena spotřeba, potřeby všech členů jsou tedy uspokojovány na výrazně nižší úrovni. Z nutnosti snížení výdajů pramení i sociální izolace, je totiž smutným faktem, že většina aktivit mimo rodinu se váže na finance, které v té době nejsou k dispozici, na izolaci se ovšem podílí i další faktory, jako strach z odsouzení, změněné priority apod., tato izolace může vést ke zvýšenému napětí. Toto napětí se také může zvyšovat neustálou přítomností nezaměstnaného, který nyní nově prakticky celý den tráví doma. Vzhledem k jeho zhoršenému psychickému stavu a absenci činnosti pak může docházet k mnoha střetům, ke kterým by za normálních okolností nedocházelo.

Nezaměstnanost potom může vyvrcholit velmi závažným narušením funkcí rodiny, kdy za jediné možné řešení neutěšené situace bývá pokládán rozvod, Mareš (2002) pak na základě čísel z britského statistického úřadu uvádí, že rozvodovost takových manželských párů je dvojnásobně vyšší než u párů, kde jsou oba zaměstnaní. Získaná data také poukazují na zvýšenou míru násilí v takto postižených rodinách, nezaměstnanost zde však nemusí být jedinou příčinou domácího násilí, spíše jeho spouštěčem.

Vágnerová (2004) se zaměřuje na dopady nezaměstnanosti na dítě nezaměstnaného, kdy se stresová situace dospělých promítá i do prožívání dítěte, které v mladším věku není schopno racionálně pochopit nastalou stresovou situaci a může se za ni v důsledku kognitivního egocentrismu cítit odpovědné. Starší děti pak mohou pociťovat výraznou frustraci z nedostatečnosti vůči svým spolužákům, neboť se nemohou účastnit školních

výletů, nemají stejné technické výtobytky atd., u starších dětí také hrozí předčasný odchod či dokonce útěk z domova, také identifikace s nebezpečnou skupinou.

Navzdory řečenému situace v rámci rodiny nemusí být nutně tak tristní, nezaměstnaný zde může najít podporu a pomoc, kterou by jinde těžko hledal, má jistotu, že v největší nouzi nezůstane sám, nemusí se obávat katastrofických scénářů, že přijde o střechu nad hlavou, nebude mít na jídlo apod.

Mareš (2002) pak ještě poukazuje na vztah nezaměstnanosti s reprodukční snahou, kdy na jedné straně špatná ekonomická situace v současnosti spíše snižuje porodnost, na druhé straně však u nezaměstnaných žen leckdy dochází ke snaze otěhotnět, uniknout ze statutu nezaměstnané do statutu matky na mateřské, neboť „nemají nic, co by mělo hodnotu samo o sobě, ale dítě ji v naší kultuře má, dítě je cosi, co všichni kolem nich za hodnotu považují, a proto je tyto ženy chtějí.“ (Auletta 1982 in Mareš 2002, s. 81) Chápou tedy mateřství jako jediné možné řešení své nepříznivé situace, které jim zajistí určitou společenskou prestiž a zlepší jejich ekonomickou situaci.

2.5.3 Dopady na zdraví nezaměstnaného

K této části bych ráda předeslala, že pojem zdraví je zde chápán dle nejčastěji citované definice WHO za „stav úplné fyzické, psychické a sociální pohody, nikoliv jen absence nemoci a poruchy“ (WHO 2013). Poznatky o tom, že nezaměstnanost ovlivňuje zdraví jedince, se zde objevují již od samotného počátku výzkumných prací, třebaže se v průběhu bádání kladl rozličný důraz na určité příčinné vlivy, v dnešní době se do popředí dostává stres, jehož negativní dopady na zdraví a kvalitu života jsou již nezpochybnitelné.

Už zmiňovaný rakouský výzkum z třicátých let došel k jasnému závěru, že nezaměstnanost se podílí na zhoršeném fyzickém zdraví jedince. Tehdy se však hodnotily především dopady neplnohodnotné a nedostatečné stravy, která se projevovala ve výrazné podvýživě, nyní se naopak hovoří spíše o obezitě, neboť současný nezaměstnaný sice netrpí hladu, ale na výběr má jen levná, nekvalitní a nezdravá jídla. Zhoršená ekonomická situace se tedy výrazně podepisuje na struktuře stravy, která pak negativně ovlivňuje zdravotní stav.

Na zvýšeném výskytu onemocnění se výraznou měrou podílí kombinace stresu⁵ a rizikového chování (tj. nesprávného stravování, nedostatku pohybu, nadužívání alkoholu, kouření apod.), což má přímý dopad na vznik onemocnění, Boleloucký (2002) pak zmiňuje cukrovku (diabetes mellitus typ 2), hypertenzi, astma, vředovou chorobu žaludku a dvanáctníku, kožní choroby. Dále Boleloucký (2002) uvádí, že ačkoliv dopady nezaměstnanosti na psychické zdraví nebyly ještě komplexně probádány, nezaměstnaný je bezpochyby ve zvýšené míře ohrožen duševními poruchami a poruchami chování vyvolanými účinky psychoaktivních látek, afektivními poruchami, poruchami osobnosti a neurotickými poruchami.

⁵ Právě nezaměstnanost patří mezi nejvíce zátěžové situace moderního člověka. Ostatně „nejtěžším stresorem je v běžném životě v našem typu společnosti ztráta blízké osoby (úmrťm, rozvodem, rozchodem), ztráta zdraví, ztráta bydlení (domova), ztráta zaměstnání.“ (Matoušek 2008, s. 215)

3. Dobrovolnictví

V této kapitole nastíním základní témata vztahující se k dobrovolnictví. V úvodu zdůrazňuji, že v nejširším pojetí dobrovolnictví může být dobrovolníkem prakticky každý jedinec. Na „dobrovolnictví“ stojí základy naší lidské civilizace. Avšak tato bakalářská práce si klade za cíl zaměřit se na dobrovolnictví v užším pojetí, jež je specificky vymezeno a konkrétně definováno v zákoně. V popředí zájmu proto bude stát pojem dobrovolnictví a seznámení se s jeho rozličnými formami. Dále bych ve stručnosti zmínila charakteristické oblasti, ve kterých dobrovolníci nejčastěji nacházejí uplatnění.

Ráda bych se také zaměřila na přínosy dobrovolnictví jak pro dobrovolníka, tak pro celou společnost, neboť v naší výrazně materialisticky zaměřené společnosti se dobrovolník nezdívá setkává s nepochopením. Protože často zapomínáme, že „i práce, která není finančně odměněna, přináší společnosti užitek. Práce je také smysluplným naplněním času, zejména pro ty, kteří nejsou zaměstnaní“ (Šiklová 2010, s. 79). Ovšem nejedná se „jen“ o smysluplné naplnění času, ale i o rozvoj morálních hodnot, osobnostních předpokladů a praktických dovedností.

Dobrovolnictví bohužel není v České republice tak silně spjata s tradicemi a pozitivním vnímáním jako je tomu v jiných zemích (např. USA), zde narážím především na politickou situaci před rokem 1989, kdy existoval jediný druh dobrovolnictví – dobrovolnictví pro blaho socialistického státu. „Socialistický režim organizovanou dobročinnost postátnil a zideologizoval. Lidé svým budovatelským nadšením, tj. dobročinností vůči socialistickému zřízení, pod vedením komunistické strany bojovali proti kapitalismu, domácímu i zahraničnímu.[...] Dobrovolnictví bylo neodmyslitelnou součástí budovatelského nadšení na velkých stavbách socialismu“ (Frič 2001b, s. 1). Proto především starší lidé, kteří v komunistickém státě prožili výraznou část svého života, mají problém dobrovolnictví vnímat jinak než politicky, automaticky k němu pocítují nedůvěru.

3.1 Definice pojmu dobrovolnictví

Definic dobrovolnictví je mnoho, zde předkládám jen několik zásadních a pro tuto práci relevantních. Dobrovolnictví lze obecně definovat jako „vědomou, svobodně zvolenou činnost ve prospěch druhých, kterou poskytují občané bezplatně. Dobrovolník dává

vědomě část svého času, energie a schopností ve prospěch činnosti, která je časově i obsahově vymezena“ (Tošner, Sozanská 2005, s. 8-9).

Zákon o dobrovolnické službě pak jasně stanoví, že dobrovolníkem je fyzická osoba starší patnácti let nebo osmnácti let (pro dobrovolnickou činnost vykonávanou mimo Českou republiku), která na základě smlouvy s vysílající organizací vykonává dobrovolnickou činnost bezplatně mimo svůj pracovněprávní vztah, služební poměr, členský poměr, školní vzdělávání nebo studium. Dobrovolnická činnost je pak zaměřena na pomoc klientům sociálních služeb (např. lidé nezaměstnaní, lidé se zdravotním postižením, lidé bez domova), dále na pomoc při přírodních, humanitárních a ekologických katastrofách a při uskutečňování rozvojových programů mezinárodních organizací (Zákon č. 198/2002 Sb.). V této bakalářské práci budu pracovat s pojmem dobrovolnictví dle Zákona o dobrovolnické službě, dobrovolník je tedy fyzická osoba, která je profesionálně vedena vysílající organizací a jejíž dobrovolnická činnost je vymezena smlouvou.

Dle Zákona č. 198/2002 Sb. se pak dobrovolnická činnost dělí na krátkodobou a dlouhodobou, přičemž dlouhodobá trvá déle než tři měsíce. V souvislosti s dlouhodobou dobrovolnickou činností je důležité zmínit, že smlouva o dobrovolnické činnosti může také zahrnovat přihlášku k účasti na důchodovém pojištění. Důchodové pojištění pak za něj platí organizace v rozsahu minimálního vyměřovacího základu. Tento nárok však vzniká dobrovolníkům, kteří vykonávají dobrovolnickou činnost v průměru alespoň dvacet hodin týdně. V tomto bodě bych ráda poznamenala, že především pro uchazeče o zaměstnání může být tento nárok zajímavý, ale v praxi jsem se s takovým případem nikdy nesečkala (jak v rámci své vlastní dobrovolnické činnosti, tak ani v rámci povinné odborné praxe na SOŠ i VŠ). Dobrovolnictvím uchazečů o zaměstnání jakožto specifickou skupinou se budu blíže zabývat v následující kapitole.

Pro potřeby této práce je také důležité osvětlit základní pojmy, jež zmiňuje Zákon o dobrovolnické službě, a to vysílající organizace, přijímací organizace a smlouva o dobrovolnické službě. Vysílající organizace je právnická osoba, která dobrovolníky vybírá, eviduje, připravuje pro dobrovolnickou činnost a uzavírá s nimi smlouvy o výkonu dobrovolnické služby. Přijímající organizací je pak osoba, pro jejíž potřebu je dobrovolnická služba vykonávána, tato osoba uzavírá smlouvu s vysílající organizací. Pro výkon krátkodobé dobrovolnické služby je nutné sjednat alespoň místo, předmět a doba výkonu dobrovolnické služby, ostatní položky nejsou dle zákona povinné. Dlouhodobá dobrovolnická služba a dobrovolnická služba v zahraničí však již musí obsahovat nejprve

základní údaje (jméno, příjmení, rodné číslo, datum narození, místo trvalého pobytu dobrovolníka a název a sídlo vysílající organizace) a poté ujednání, které obsahuje za prvé ujednání o účasti na předvstupní přípravě pro výkon dobrovolnické služby, za druhé místo, předmět a dobu výkonu dobrovolnické služby, případně způsob stravování a ubytování dobrovolníka, je možný i závazek dobrovolníka vrátit poměrnou část výdajů vynaložených vysílající organizací, pokud předčasně ukončí výkon dobrovolnické služby z jiných než závažných důvodů, dále pak výpis z evidence Rejstříku trestů starého méně než 3 měsíce, možné je potvrzení o zdravotním stavu dobrovolníka starého méně než 3 měsíce, potvrzení o seznámení dobrovolníka s prevencí infekčních nemocí včetně antimalarické prevence (Zákon 198/2002 Sb., §4-5).

3.2 Formy dobrovolnictví

Dle Tošnera, Sozanské (2006) rozlišujeme dobrovolnou občanskou výpomoc, dobrovolnictví vzájemně prospěšné, dobrovolnictví veřejně prospěšné a dobrovolnou službu.

Dobrovolná občanská výpomoc je vlastní každému člověku, neorganizovaná, spontánní pomoc druhé osobě v běžném společenském styku. Motivací je „předpoklad reciproční pomoci“ (Tošner, Sozanská 2006, s. 9). Je založená na prosociálním chování, altruismu, je běžnou součástí života, převážně se jedná o pomoc rodině, sousedům, přátelům. Nelze tohoto člověka vnímat jako dobrovolníka, ani on se tak ostatně nevnímá. Tato forma je zde přítomna od prvopočátku lidské existence, bez ní si nelze představit jakýkoliv vývoj naší společnosti.

Dobrovolnictví vzájemně prospěšné je činnost vykonávaná v organizacích, sdruženích a spolecích, na které se členové podílejí s cílem realizovat vlastní plány. Tato forma dobrovolnictví je častá např. ve sportovních, zájmových kroužcích, skautských oddílech, ale i ve svépomocných sdruženích, kde se mohou vzájemně podporovat lidé ohrožení sociálním vyloučením. Tato forma dobrovolnictví má mnoho společného s komunitním modelem dobrovolnictví, který definuje Matoušek (2008) jako činnost, kterou dobrovolníci konají „v rámci církví, ekologických sdružení, organizacích mládeže, vypomáhají v místní škole, domovu pro seniory apod., jejich vztah k organizaci je často neformální, spočívá

v osobních kontaktech a osobních domluvách“ (Matoušek 2008, s. 49). Toto komunitní pojetí je typické především pro evropské státy.

Dobrovolnictví veřejně prospěšné se liší od vzájemně prospěšného tím, že apriorním cílem je samotné pomáhání, toto dobrovolnictví „chápeme jako ochotu člověka dát část svého času a sil ve prospěch potřebné činnosti nebo člověka, aniž by s příjemcem pomoci byl před tím vázán přátelskými či jinými vazbami“ (Tošner, Sozanská 2006, s. 11). Tato bakalářská práce se bude tedy zabývat dobrovolnictvím veřejně prospěšným (dále již jen „dobrovolnictví“), neboť se jedná o jasně definovanou aktivitu, která je profesionálně organizovaná, smluvně vymezena a zakotvena v zákoně o dobrovolnické službě. Tato činnost, kde dobrovolník uzavírá kontrakt, je typická především pro USA, v České republice je tato forma méně rozvinutá, vykonávají ji převážně studenti (Matoušek 2008).

Dobrovolná služba je dlouhodobá činnost, která je vykonávána vždy na základě písemné smlouvy, trvá několik měsíců i let a bývá obvykle konána v zahraničí. Jde o široké spektrum kulturních, ekologických, charitativních aktivit, v posledních deseti letech se jedná o velmi populární formu dobrovolnictví, která umožňuje za relativně nízké náklady vycestovat do zahraničí, poznat blíže cizí kulturu. Tyto dobrovolnické programy probíhají ve všech zemích světa, většinou jsou umožňovány lidem od 18 let (Tošner, Sozanská 2006).

V současné době se čím dál větší přízvi těší tzv. workcampy, což jsou krátkodobé dobrovolné pobyty v zahraničí, které však mohou být organizovány i v ČR, workcampů se účastní vždy lidé z různých koutů světa a jejich hlavní náplň spočívá v předem stanovených a domluvených aktivitách pro blaho tamější komunity (opět široké spektrum nabízených činností od sociální až po ekologickou sféru). Workcampy jsou oblíbené u mladých lidí, převážně studentů, kteří mají možnost poměrně levně vycestovat do zahraničí, vylepšit si cizí jazyk a poznat rozličná kulturní prostředí, což je zaručeno pravidlem, že na workcampy jsou vždy vysílány jen dvě osoby z téže země (Hodač, Marciszová, Čáková, Kušková, Urban 2008).

Další zajímavou variantou dobrovolných pobytů je projekt Evropská dobrovolná služba, který je určen pro mladé osoby ve věku 18 - 30 let s trvalým pobytem v členských zemích EU. Doba pobytu je od 2 do 12 měsíců, přičemž je z grantu EU hrazena cesta, ubytování, pojištění i drobné kapesné. Šíře nabízených dobrovolných aktivit je opět velmi různorodá (Hodač, Marciszová, Čáková, Kušková, Urban 2008).

Stále častěji se také lze setkat s pojmem firemní dobrovolnictví, jež stojí na subvenci zaměstnavatele, což znamená, že zaměstnavatel poskytne svému zaměstnanci jak motivační, tak časovou a finanční podporu. Většinou se jedná o krátkodobé a jednorázové akce, které pomáhají zaměstnavateli zvyšovat firemní prestiž a zároveň stmelovat pracovní kolektiv (podobně jako dnes tolik moderní teambuildingové akce).

3.3 Charakteristické oblasti dobrovolnictví

Uplatnění dobrovolníků je velmi bohaté, s dobrovolníky se můžeme setkat doslova ve všech oblastech lidské činnosti. Tento přehled, který zde předkládám, vychází především z publikace *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích* (Tošner, Sozanská 2006). Jedná se o stručný nástin, který si klade za cíl pouze ilustračně ukázat rozmanitost dobrovolnické činnosti.

Dobrovolnictví v oblasti životního prostředí je velmi rozšířené a populární, často se zde setkáváme s činností nadnárodních ekologických organizací. Činnost dobrovolníků spočívá především v péči o přírodu (např. sázení stromů, sběr odpadků), péči o ohrožená zvířata, osvětové a vzdělávací činnosti. Velmi často se aktivně angažují v otázce jaderných elektráren, výstavby dálnic apod. Příkladem může být například hnutí Duha, Arnika, Greenpeace, Česká společnost ornitologická, Stráž ochrany přírody.

Dobrovolnictví v humanitárních organizacích nabylo na významu po roce 1989, kdy se konečně mohli občané ČR aktivně zapojit i do dění za hranicemi této země. Humanitární organizace se zabývají pomocí v potřebných lokalitách celého světa, kam dobrovolníci vyjíždějí pomáhat, jedná o široké spektrum aktivit jako je doučování dětí, primární a osvětové programy na podporu zdraví aj., dále se jedná o pomoc při rekonstrukci válkami či přírodními katastrofami zničených oblastí. Humanitární organizace se však nezabývají pouze situací v zahraničí, ale ukazují se jako důležitý opěrný bod i zde u nás, což dokládá především situace po záplavách v roce 2013. Mezi nejznámější humanitární organizace s dobrovolnickým programem patří Adra, Charita, Český červený kříž.

Dobrovolnictví v organizacích na ochranu lidských práv se zaměřuje jak na pomoc jednotlivci, tak na pomoc skupině. Hlavní náplní těchto organizací (a tedy i dobrovolníků) je prosazovat práva a zájmy znevýhodněných osob, které nejsou schopny si svá práva hájit samy. Jedná se například o občanské poradny, Amnesty International, Bílý kruh bezpečí a

mnohé další. V těchto organizacích se často můžeme setkat i s dobrovolníky s vysokou specializací a odborností.

Dobrovolnictví v sociálních službách a zdravotnických zařízeních je v České republice velice populární. Vzhledem ke specifčnosti této oblasti jsou dobrovolníci odborně zaškolení a pravidelně účastní na supervizích. Dobrovolníci se zapojují do práce se všemi cílovými skupinami sociální práce, pravidelně mohou navštěvovat pacienty v nemocnicích a léčebnách pro dlouhodobě nemocné. V současné době je opravdu mnoho organizací, které pracují s dobrovolníky, příkladem může být Charita, Život 90, Pražská organizace vozíčkářů, Dobrovolnické centrum ve Fakultní nemocnici v Motole aj.

Dobrovolnictví v kultuře zahrnuje širokou paletu aktivit, od ochrany a revitalizace kulturních památek až po alternativní kulturní projekty. Důležitost této oblasti dobrovolnictví se ukazuje už od 18. století, kdy tzv. ochotníci aktivně rozvíjeli českou divadelní scénu. Nyní, pokud jsou tyto dobrovolné kulturní aktivity nějak formálně organizovány, většinou mají status občanského sdružení či obecně prospěšné společnosti. Příkladem může být Symposion, Svaz českých fotografů, Folklorní sdružení ČR a další.

Dobrovolnictví ve sportovní a vzdělávací činnosti je značně rozšířené především v rámci volnočasových mimoškolních aktivit, jako jsou skautské a pionýrské oddíly. Je zajímavé, že na rozdíl od jiných zemí Evropské unie a USA se u nás dobrovolníci ve vzdělávací sféře uplatňují jen minimálně a okrajově. Činnost dobrovolníků v této oblasti lze označit jako vzájemně prospěšné dobrovolnictví, ale samozřejmě je zastoupeno i veřejně prospěšné - např. Duha, Salesiánské hnutí mládeže, YMCA.

3.4 Specifika dobrovolnictví v sociálních službách

Dobrovolnictví v sociálních službách je skutečně specifickým odvětvím dobrovolnické činnosti, na dobrovolníka jsou kladeny vysoké požadavky a nároky. Pro laika, který se nikdy blíže nesetkal s klienty sociálních služeb, se může skutečně jednat o přelomovou zkušenost, která výrazně ovlivní dobrovolníkovu další směřování, jak v osobním, tak profesním životě. Dobrovolník zde pomáhá s každodenním zvládnutím životních potřeb, k začleňování jedince, případně alespoň v zabránění sociálnímu vyloučení. Rozhodující pro práci s klientem v sociálních službách je dobrá úroveň komunikačních dovedností.

Uplatnění dobrovolníků v sociálních službách je velké, svou roli zde hraje především forma poskytované sociální služby, dle zákona pak rozlišujeme ambulantní, terénní a pobytové služby (Zákon 108/2006 Sb.)⁶ Z těchto forem pak vychází *Metodika dobrovolnictví v sociálních službách* (Hestia, 2010), která předkládá tři specifické modely dobrovolnictví v sociálních službách, a to dobrovolnictví „IN“, dobrovolnictví „OUT“ a dobrovolnictví jako nespecifickou rehabilitaci a aktivizace seniorů a osob se zdravotním postižením.

Dobrovolnictví „IN“, tedy dobrovolnictví zaměřené na klienty v rezidenčním zařízení (domovy pro seniory, pro osoby se zdravotním postižením, ale často se dobrovolníci uplatňují i mimo sociální služby, ve zdravotnických zařízeních jako hospic či léčebna dlouhodobě nemocných). Zapojení dobrovolníků do pobytové služby je náročné, je zde mnoho problematických okruhů a přehnaných obav např. o klientovo zdraví („neublíží mu neodborný laik?“), ze zneužití klientovy situace a nedůvěra v dobrovolníkovy ryze dobré motivy („v tom musí něco být, že se ve svém volném čase a zadarmo se věnuje této práci“). Pokud je zařízení dostatečně kvalitní, funguje zde spolupráce mezi zaměstnanci, klienty a vedením, tak je dobrovolník dalším velkým přínosem, v opačném případě dobrovolník po relativně krátké době zařízení opouští.

Dobrovolnictví „OUT“, tedy obvykle doplněk terénní či ambulantní péče, je založeno na dobrovolné osobní asistenci, kdy dobrovolník pravidelně pomáhá při různých úkonech, které klient nezvládá sám, nejčastěji se jedná o doprovody. V tomto modelu dobrovolnictví je důležitým faktorem především to, jaký si „potřebný“ a „pomáhající“ vytvoří mezilidský vztah, zda jsou oba schopni kvalitní komunikace a tolerance.

Dobrovolnictví jako nespecifická rehabilitace a aktivizace seniorů a osob se zdravotním postižením je velmi zajímavý projekt, který těm „řádoby potřebným“ dodá dostatečné sebevědomí a sebedůvěru, postavenou na tom, že i je „nepotřebné“ někdo potřebuje. Jedná se o důležitou aktivizační činnost, která ukazuje např. seniorům, že jejich zkušenosti, dovednosti jsou stále potřebné, brání sociálnímu vyloučení a podporuje mezilidské vztahy a solidaritu. Dobrovolnictví seniorů je dnes hojně podporováno (např. tzv. babičky v FN Motol), ale je potřeba dobrovolnictví více rozvíjet u dalších osob ohrožených sociální exkluzí, např. u uchazečů o zaměstnání, dobrovolnické programy zaměřené na tuto cílovou skupinu zde stále nejsou plně a v dostatečné míře vytvářeny.

⁶ Zde je nutno konstatovat, že původní znění Zákona č. 108/2006 Sb. původně s dobrovolníkem v sociálních službách nepočítalo, teprve v roce 2007 byl přidán dodatek: „při poskytování sociálních služeb působí rovněž dobrovolníci za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem“ (§ 115).

Je třeba ještě dodat, že pro dobrovolnickou činnost v sociálních službách je též důležité, jak je dobrovolnictví organizováno. Dle *Metodiky dobrovolnictví v sociálních službách* (Hestia, 2010) se jedná opět o tři základní modely, samostatné vedení dobrovolnictví sociální službou, spolupráce dobrovolnického centra se sociální službou a sociální služba jako přijímací organizace akreditovaného dobrovolnictví. Každá ze zmíněných variant má své klady a zápory. Zákon o dobrovolnické činnosti však hovoří pouze o třetím modelu, který je jediný právně zakotvený a lze jej označit jako model formální, veřejně prospěšný.

„Samostatné vedení dobrovolnictví sociální službou“ je model, který spíše pracuje na komunitní úrovni. Je postaven na předpokladu, že vytvoření akreditovaného dobrovolnického programu je natolik finančně a organizačně náročné, že se to organizaci vlastně nevyplatí. Proto je zde dobrovolnictví založeno především na ústní domluvě a je stavěno na občanské solidaritě, nejedná se o akreditovaný dobrovolnický program. Je potřeba, aby v sociálních službách byla jedna osoba, která se bude koordinaci dobrovolníků alespoň minimálně věnovat. Pro tento model hovoří především nízká organizační náročnost i přátelské vzájemnostní pojetí dobrovolnictví. Problémem naopak může být neprofesionální přístup ze strany zaměstnanců, nedostatečné ocenění dobrovolníka a problém s propagací dobrovolnictví.

„Spolupráce dobrovolnického centra se sociální službou“ nabízí stejné výhody jako v prvním modelu, neboť dobrovolnická činnost bude vedena především sociální službou (která nemá akreditovaný dobrovolnický program), ale zároveň jim dobrovolnické centrum může pomoci s výcvikem, zajištěním pojištění, potvrzením dobrovolnictví. Oproti standardním akreditovaným programům zde nebude dělení na vysílající a přijímací organizace, sociální služby tak získají větší samostatnost. Nevýhodou je, že neakreditované programy jsou pro dobrovolníky menší jistotou, dále to, že uznávání těchto programů od jiných právních subjektů je omezené. Výrazně záleží na kvalitní spolupráci mezi sociální službou a dobrovolnickým centrem.

Model „sociální služba jako přijímací organizace akreditovaného dobrovolnictví“ je postaven na tradičním dělení dobrovolnického centra jakožto vysílající organizace a sociální služby jakožto přijímací organizace. Tento model je nejvíce profesionální, zajišťuje dobrovolníkům kvalitní zázemí, ale na druhou stranu může často dobrovolníka vzdalovat od přijímací organizace a jedná se o finančně a administrativně velmi náročnou variantu.

3.5 Motivace dobrovolníků

Motivy pro dobrovolnou činnost mohou být rozličné, je potřeba si uvědomit, že dobrovolník není pouze „bláznivý idealista“ či „přehnaný obětavec“, ale především lidská bytost, která má své specifické potřeby a specifické důvody, proto nelze generalizovat.

Pro organizace, které spolupracují s dobrovolníky, jsou motivy dobrovolníků důležitým vstupním ukazatelem. Pracovník, který vykonává úvodní pohovor se zájemcem o dobrovolnictví, by však měl věnovat dostatečný prostor nejen otázkám ohledně motivace, ale obecně i sociálnímu zakotvení tohoto jedince. Zvláště motivy pramenící z nedostatečné sebedůvěry, z pocitů osamělosti, z touhy po sebeobětování, neadekvátně vysoké soucitnosti apod. jsou pokládány za nebezpečné a zájemce o dobrovolnictví, který vykazuje více takovýchto nežádoucích motivů, je třeba slušně odmítnout. Dobrým a kvalitním dobrovolníkem nemůže být osoba, která sama potřebuje výraznější podporu druhých (Tošner, Sozanská 2006).

Frič, Pospíšilová a kol. (2010) uvádí dva základní přístupy k motivaci dobrovolníků, a to přístup psychologický a přístup sociologický. Psychologický přístup pracuje především s pojmem prosociální osobnost, pro kterou je charakteristický „specifický soubor hodnot, potřeb a vlastností, které ji k dobrovolnické činnosti předurčují, resp. motivují“ (Frič, Pospíšilová a kol. 2010, s. 83). Sociologický přístup naproti tomu vychází z předpokladu, že není důležité vnitřní zakotvení jedince, ale jeho vnější začlenění do společnosti, rozhodující je jeho současná sociální situace.

Frič a kol. (2001) motivaci dobrovolníků dělí na tři základní typy – konvenční, reciproční a nerozvinutou. Je třeba dodat, že se jedná o motivy, které se vzájemně nevyklučují, často jsou zastoupeny u jedince všechny zmíněné typy, přičemž jeden z nich může a zároveň nemusí mít ústřední roli.

Konvenční či normativní motivace je především postavena na vzorech chování, které přijímáme od rodiny, přátel, známých, ale i od chování celé společnosti. Pokud se v každodenním styku s okolím setkávám s tím, že lidé dělají dobrovolníka, tak jím také s největší pravděpodobností budu. Tato motivace se častěji vyskytuje u osob starších 60 let a u osob, které se hlásí ke křesťanské tradici.

Reciproční motivace je založena na přístupu, že dobrovolnictví je prospěšné nejen pro druhé, ale zároveň i pro mě, neboť mi přináší nové zkušenosti, dovednosti, při dobrovolnické činnosti mohu navázat nové osobní i pracovní vztahy, získat potřebnou

praxi. Jedná se o racionální pragmatickou motivaci, která je charakteristická především pro osoby mladší 30 let, jež se označují spíše za ateisty. Zde je tedy obsažen i tzv. zdravý egoismus, kdy lidé při pomáhání myslí i na sebe.

Nerovinná motivace je založena na třech základních bodech, což je důvěra ve vysílací dobrovolnickou organizaci, přesvědčení o důležitosti dobrovolnické činnosti a víra, že se podílím na dobré věci. Tato motivace je typická především pro vysokoškolsky vzdělané osoby ve středních letech.

3.6 Význam dobrovolnictví

Význam dobrovolnictví je často hojně podceňován, dobrovolnictví je spatřováno jako zcela zanedbatelná aktivita několika málo zapálených jedinců, je také vnímáno jako čistě altruisticky zaměřená činnost, přitom dobrovolník není jen „hloupý obětavec“, který by zapomínal na sebe. Dále dobrovolnictví nespočívá pouze v dobrovolnictví samotném, ale má obrovský význam pro všechny participující, jak pro dobrovolníky, tak i pro přijímací organizaci a pro společnost jako takovou. Ostatně pozitivní chápání dobrovolnictví jakožto jevu, který má co nabídnout celé společnosti a nikoliv jen marginálním skupinám, je v České republice teprve v počátcích.

Jak již bylo předesláno v úvodu, dobrovolnictví rozvíjí morální hodnoty, osobnostní předpoklady, prohlubuje význam mezilidských vztahů a přirozeně posiluje potřebu bezpečí a potřebu někam patřit. Zajímavě se k tomuto tématu staví Frič, Pospíšilová a kol. (2010), kteří vidí změnu ve významu dobrovolnictví pro dobrovolníka v širším kontextu změněné společnosti. Nynější člověk neboli postmaterialista vyznává jiné hodnoty, zaměřuje svou pozornost nejenom na ekonomické blaho, které už má často zajištěno, ale i na hodnoty jako svoboda, seberozvoj, participace na společenském životě, odpovědnost za druhé atd. Současná společnost prodělala také značný posun, překlenuje se od kolektivního uspokojování k uspokojování individuálnímu, v čele stojí jedinec, nikoliv kolektiv. A toto zaměření na jedince je vnímáno jako něco zcela přirozeného. Tato změna se projevuje také v dobrovolnictví, kdy „dochází k posunu v hodnotovém jádru dobrovolnictví směrem od altruismu a občanských ideálů k seberealizaci a praktickému užítku“ (Frič, Pospíšilová a kol. 2010, s. 27). Význam dobrovolnictví tedy už často není pro dobrovolníka především v participaci na společném životě komunity, „noví dobrovolníci už nechtějí „splácet dluh

své komunitě” jako jejich předchůdci, spíše touží být součástí smysluplného a realizovatelného projektu, který skutečně něco změní. Navíc mají sklon k instrumentálnímu vidění dobrovolnictví a používají ho primárně pro dosahování svých vlastních zájmů (např. u mladých lidí lze vysledovat stoupající tendenci využívat dobrovolnické aktivity k vylepšení profesionálního životopisu za účelem lepšího uplatnění na trhu práce)“ (Frič, Pospíšilová a kol. 2010, s. 27-28). Dobrovolník si je vědom, že jeho náplní není jen péče o druhého, ale i péče o sebe. Proto dobrovolníci vědí, co konkrétně chtějí dělat, potřebují vidět výsledky, jsou rádi, že je jim věnována odborná podpora v rámci supervizí, že jsou profesionálně zaškolení, zvyšuje se tak vědomí jejich vlastní hodnoty.

Zde bych ráda předeslala, že organizace vnímají dobrovolníky rozličně, svou roli zde také jistě hraje, v jaké míře využívají jejich pomoc. V tomto bodě se vymezují tři základní typy organizací, „na dobrovolnících přímo závislý chod organizace“, „dobrovolníci vykonávající činnost spolu s profesionálními zaměstnanci“ a „činnost dobrovolníků není pro vlastní chod organizace nepostradatelná“ (Frič a kol. 2001a). Přínos dobrovolnictví pro přijímací organizaci spočívá v další pomocné ruce, tedy zkvalitnění činnosti organizace. Dobrovolník je zde jako někdo, kdo přináší nové poznatky a nové pohledy zvenčí. Organizace už není izolovanou jednotkou se stále stejnými tvářemi, ale stává se dynamickou a prostupnou silou. Dochází k narušení stereotypu, zaměstnanci dostávají zpětnou vazbu od nečlenů pracovního týmu, jejich práce konečně bude nějakým způsobem ohodnocena i lidmi zvenčí, dostane se do širšího povědomí i laické veřejnosti (Aronová 2008).

Význam dobrovolnictví pro společnost jako takovou je široký, nelze opomenout, že na „dobrovolnictví“ v nejširším pojetí toho jevu stojí celá naše společnost. Frič, Pospíšilová a kol. 2010 opět předkládají tři zajímavé perspektivy dobrovolnictví, dobrovolnictví významné pro neziskový sektor (tedy rekvalifikace, zaměstnanost, poskytování veřejných služeb potřebným aj.), pro občanskou společnost (hodnoty jako sociální soudržnost, participace, demokracie, sociální změny) a pro volnočasové aktivity (jako sport, kultura, ale i prevence kriminality, socializace mládeže). Na těchto třech perspektivách se jasně ukazuje obrovský potenciál dobrovolnické činnosti, dobrovolnictví je zde skutečně chápáno jako nezastupitelný, prospolečensky orientovaný jev, neboť „nový, reflexivní vzorec dobrovolnictví se na rozdíl od svého tradičního předchůdce snaží adaptovat na očekávání typu „záchraný“ sociálního státu, udržení pracovní kondice obyvatelstva,

zajištění sociální soudržnosti ve společnosti, poskytovat alternativu vůči konzumní společnosti, být nositelem procesu budování nové demokracie a „lepší“ společnosti, přispívat k prevenci kriminality a nakonec ve stále větší míře vytvářet prostor pro smysluplné, prosociální trávení volného času.

Dobrovolnictví vnáší do dnešní společnosti sociální rozměr, na němž je fungování postindustriálních ekonomik a jejich vyspělých technologií životně závislé. Bez stabilního sociálního prostředí jsou i ty největší vymoženosti techniky k ničemu.“ (Frič, Pospíšilová a kol. 2010, s. 30) Nelze si nevšimnout, že Frič, Pospíšilová a kol. (2010) zde poněkud přeceňují význam dobrovolnictví v současné společnosti, ale je to tím, že reflektují především západní společnost jako celek (respektive vychází především ze zahraničních autorů), v českých podmínkách dobrovolnictví zatím leží v prvních etapách tohoto zmiňovaného nového, reflexivního typu dobrovolnictví.

4. Využití uchazečů o zaměstnání v oblasti dobrovolnictví

V předchozích kapitolách jsem postihla základní relevantní informace vztahující se jak k tématu dobrovolnictví, tak k nezaměstnanosti. Zde ve zkratce shrnu dva základní pojmy, se kterými budu i v této části pracovat. Dobrovolníka pro případ této práce chápu v užším pojetí, tedy se jedná o fyzickou osobu starší patnácti nebo osmnácti let, která ve svém volném čase vykonává činnost, za kterou jí nenáleží žádná finanční odměna, dobrovolník je profesionálně veden vysílací organizací, se kterou má uzavřenou smlouvu. Uchazeč o zaměstnání je pak osoba, která chce a může být zaměstnána, ale přesto nedokáže nalézt vhodné pracovní uplatnění, tato osoba je registrována na krajské pobočce Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání.

V této kapitole se pokusím zachytit dobrovolnictví jako jev, jež nejenže dokáže pomoci aktivně překlenout dobu nezaměstnanosti, ale díky němuž lze získat i plnohodnotné, placené zaměstnání. Z toho důvodu dobrovolnictví přiblížím jako jeden z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, i když zákony ČR dobrovolnictví jako nástroj politiky zaměstnanosti neoznačují. Dále se zaměřím na téma dobrovolnictví jako prevence, prevence nepříznivých dopadů nezaměstnanosti, ale také prevence sociálního vyčlenění, které je velmi rizikové právě u osob dlouhodobě nezaměstnaných. Také se budu zabývat hlavními bariérami rozvoje dobrovolnictví u uchazečů o zaměstnání, jak osobními důvody uchazečů (proč uchazeči o zaměstnání dobrovolnictví odmítají), ale také bariérami na vůli uchazečů nezávislymi (např. nedostatečná propagace dobrovolnictví).

Tato část bude propojovat teoretické poznatky se zkušenostmi z praxe, na kterých se pokusím jasně demonstrovat, že dobrovolnictví uchazečů o zaměstnání skutečně pomáhá „udržet si sociální a pracovní návyky, získat nové vědomosti, zkušenosti a dovednosti, které zvýší jejich šance při hledání zaměstnání, zamezit vzniku, resp. zmírnit psychosociální krizi, včetně prevence sociálně patologických jevů plynoucích z nezaměstnanosti, zabránit sociálnímu vyloučení, případně napomoci opětovné integraci do společnosti“ (Sozanská, Tošner 2005, s. 18).

V příloze této bakalářské práce je šest případových studií, ze kterých budu v této kapitole čerpat. Tyto kazuistiky jsou cíleně zaměřeny na otázky nezaměstnanosti a dobrovolnictví. Je nutno dodat, že výběr osob je čistě náhodný, jedná se především o přátele a známé, dále o osoby, které jsem poznala během výkonu své odborné praxe. Všichni zmínění museli splňovat základní kritérium, tzn. byli či jsou uchazečem o zaměstnání a zároveň mají či

měli zkušenost s dobrovolnictvím (tedy až na výjimku pana S., který dobrovolníkem nikdy nebyl). Případové studie se tedy týkají malého počtu osob, ale zato ukazují široké spektrum lidských (a velmi často i nelehkých) osudů, názorů a rozličných životních zakotvení.

Zprvce se týkají dvou uchazeček o zaměstnání, které vykonávaly dobrovolnickou činnost během studií, ale v době své nezaměstnanosti se k dobrovolnictví odmítají vrátit, zde se přitom jasně ukazuje propastný rozdíl mezi nezaměstnaností dlouhodobou a krátkodobou (slečna Q., slečna F.).

Zadruhé ukazují uchazeče o zaměstnání, který nikdy dobrovolníka nedělal a dobrovolnictví striktně odmítá, jedná se o muže ve středních letech, na kterého právě jeho nezaměstnanost silně psychicky doléhá (pan S.).

Zatřetí se jedná o uchazečku o zaměstnání, která v době své nezaměstnanosti dělá dobrovolnici, svou nezaměstnanost se snaží aktivně překlenout i v rámci rekvalifikace, snaží se udělat maximum, přivydělává si na brigádách, je nejvíce motivovanou především kvůli své rodině a dětem, které musí finančně zabezpečit (paní M.).

Začtvrté ukazují pracovníci v sociálních službách, které dobrovolnictví pomohlo najít placené zaměstnání a zároveň jí pomohlo zvýšit sebevědomí a nabýt pocitu užitečnosti (paní K.).

Zapáté uchazeče o zaměstnání, kterému kdysi dobrovolnictví pomohlo získat placené zaměstnání, ale nyní žije na vesnici, kde je uplatnění jak pracovní, tak dobrovolnické velmi špatné (pan E.).

Dále uváděné citace z případových studií odlišují od ostatního textu kurzívou.

4.1 Nástroje aktivní politiky zaměstnanosti

Obecně lze státní politiku zaměstnanosti vymezit jako snahu o dosažení rovnováhy mezi nabídkou a poptávkou na trhu práce, zároveň politika zaměstnanosti aktivně usiluje o maximální využití dostupných pracovních sil a také musí plně zabezpečit právo na zaměstnání, které garantuje samotná Listina základních práv a svobod (Zákon č. 435/2004 Sb.).

Politiku zaměstnanosti můžeme pak dělit na pasivní a aktivní, přičemž pasivní se zaměřuje už na osoby, které jsou v evidenci uchazečů o zaměstnání, zatímco aktivní se snaží nezaměstnanosti předcházet především u osob nezaměstnaností nejvíce ohrožených. Další

rozlišení pasivní a aktivní politiky může být ve smyslu aktivně nabízet uchazečům o zaměstnání rekvalifikační kurzy, zřizování společensky účelných pracovních míst, či pasivně přijímat podporu v nezaměstnanosti (Matoušek, 2008).

Zákon č. 435/2004 Sb. pak jako nástroje aktivní politiky zaměstnanosti uvádí rekvalifikaci, investiční pobídky, veřejně prospěšné práce, společensky účelná pracovní místa, příspěvek na zapracování, příspěvek při přechodu na nový podnikatelský program.

4.2 Dobrovolnictví jako aktivní nástroj zaměstnanosti

Ačkoliv Zákon o zaměstnanosti mezi nástroje aktivní politiky zaměstnanosti dobrovolnictví neřadí, má dobrovolnictví veškeré potřebné atributy k tomu, aby bylo jako nástroj aktivní politiky zaměstnanosti chápáno, k čemuž se také přiklání Sozanská s Tošnerem (2005).

Přítom je zjevné, že dobrovolnictví jako nástroj aktivní politiky zaměstnanosti přináší mnoho výhod, jedná se o finančně nenákladnou variantu, která však dokáže zprostředkovat obdobné zkušenosti jako rekvalifikační kurzy. Jde sice převážně pouze o praktické dovednosti, ale právě ty například absolventům škol často chybí. Ostatně absolventi škol jakožto hlavní cílová skupina pro využití uchazečů o zaměstnání v oblasti dobrovolnictví se jeví jako ideální skupina, což dokládá Případová studie uchazečky o zaměstnání slečny F. (2013), která *„je tři měsíce registrována na Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání, tedy její nezaměstnanost spadá do krátkodobé. Je absolventkou střední odborné školy, pro potenciální zaměstnavatele je neatraktivní především kvůli nedostatečné praxi.“* Dobrovolnictví však odmítá, *„neboť říká, že se cítí natolik vyčerpaná všemi pohovory, otrávená z lidí, že by se nedokázala plně věnovat cizím problémům. Dobrovolnictví si umí představit teprve v okamžiku, kdy budeme mít nějakou stálou práci, která jí dá pocit jistoty a ,více mě hodí do psychické pohody““* (Případová studie uchazečky o zaměstnání slečny F. 2013 s. 3). Zároveň je dobrovolnictví výhodné i pro neziskové organizace, které jsou na dobrovolnictví postavené. Úskalí dobrovolnictví jakožto nástroje aktivní politiky zaměstnanosti spočívá především v tom, že většina dobrovolnických programů je založena na dlouhodobé spolupráci, krátkodobé programy jsou přece jen výjimkou (Kabelková, Königová 2001). Dobrovolníka také není pro všechny, osoby, jež mají záznam v evidenci Rejstříku trestů dobrovolnickou činnost vykonávat nesmějí, ostatně i pracovní uplatnění osob po výkonu trestu odnětí svobody je obecně velmi problémové.

Dále není výjimkou, že si organizace vybírají své budoucí zaměstnance právě z řad dobrovolníků. Tak tomu bylo u Paní K. a u Pana E., jenž se přes své známé „dozvěděl o možnosti být dobrovolníkem v domově pro osoby se zrakovým postižením, kde také nastoupil. Dle svých slov trochu počítal s tím, že ho tam později zaměstnají, neboť takto zde sehnala placené zaměstnání jedna jeho kamarádka. Měsíc zde působil jako dobrovolník, poté jej přijali na plný pracovní úvazek jako aktivizačního pracovníka“ (Případová studie uchazeče o zaměstnání pana E. 2013, s. 1). Zvláště v sociálních službách je tato praxe zcela běžná, organizace využívají toho, že dobrovolník zná zázemí služby, je seznámen s její činností, zná cílovou skupinu a má zdravý zápal pro věc.

Ostatně lze jen přitakat názoru, že dobrovolnická „aktivita není tak o počtech a statistikách, jako spíše o jejím významu pro každého jednotlivce. Z úst našich uchazečů jsem slyšela někdy až dojemné příběhy o tom, jak jim práce pro jiné, práce dobrovolníka, pomohla vymanit se z hluboké deprese a najít cestu k opětovnému získání sebevědomí, k mobilizaci sil a odhodlání nerezignovat při hledání zaměstnání“ (Vašková 2006, s. 32).

4.3 Dobrovolnictví jako prevence nepříznivých dopadů nezaměstnanosti

Dobrovolnictví umožňuje aktivní zapojení do společnosti, uchazeč o zaměstnání neztrácí pracovní návyky, není u něj narušena struktura dne a vnímání času, neboť má určitý seznam aktivit, který je nucen pravidelně plnit. Vědomí vlastní užitečnosti a angažovanosti se výrazně pozitivně odráží na sebevědomí a sebeúctě uchazeče o zaměstnání. To je krásně vidět na příkladu paní M., která se v době své nezaměstnanosti stala dobrovolnicí. „*Náplň jejího dobrovolnictví spočívá především v doučování romských dětí. Zpočátku byla vyděšena z toho, že se má věnovat šesti malým, nezbedným dětem najednou, ale postupně si přivykla. V dobrovolnictví vidí neocenitelnou zkušenost, která jí dodává sílu a zvyšuje sebevědomí, neboť děti ji respektují, je vidět, že její úsilí má nějaký význam a dobré výsledky. Zpětnou vazbu jí dává zlepšující se školní prospěch dětí a zároveň i pozitivní vztah, který k ní děti chovají*“ (Případová studie uchazečky o zaměstnání paní M. 2013, s. 1). Dopady nezaměstnanosti jsou naopak výrazné u dlouhodobě nezaměstnaných osob, které dobrovolnictví striktně odmítají jako ztrátu cenného času, třebaže ve svém volnu se nevěnují žádné výtěžné ani nevýtěžné aktivitě, což je nejvíce patrné na u slečny Q., která „*chronicky odkládá své povinnosti, nebyla schopná přes měsíc a půl odeslat*

motivační dopis a životopis. Dále odkládá návštěvu neurologa, objednání se k novému psychiatrovi a psychoterapeutovi, k psychiatrovi dochází nepravidelně, na Úřad práce taktéž. Je u ní narušena struktura vnímání dne, většinu aktivit v domácnosti odkládá, na nákupy jí občas dochází přátelé“ (Případová studie uchazečky o zaměstnání slečna Q. 2013, s. 3).

U uchazeče o zaměstnání, který je aktivně zapojen do dobrovolnické činnosti, není natolik patrná ztráta sociální prestiže, nejsou zde výčitky, sebeobviňování, jako je tomu u uchazečů o zaměstnání, kteří se dobrovolnictví nevěnují, tak je tomu i u pana S., který „*se z celé situace cítí frustrovaný, svou nezaměstnanost vidí jako osobní neúspěch, myslí si, že se měl více sebevzdělávat v oboru, studovat cizí jazyky.[...] Svůj dosavadní život vidí jako jedno velké osobní selhání, že mu tzv. ‚ujíždí vlak‘, když nemá práci, manželku a děti. Říká: ‚Bez zaměstnání jsou mé šance na seznámení minimální, která žena chce neschopného a nezaměstnaného muže?‘“ (Případové studie uchazeče o zaměstnání pana S. 2013, s. 2). Pan S. spatřuje nezaměstnanost jako doklad vlastní neschopnosti, jako muž, který je výrazně technicky orientovaný, se na poli dobrovolnictví ocitá na nejisté půdě, protože hlavní oblast dobrovolnictví v ČR je přece jen v sociální sféře. Problematické se jeví i to, že současná společnost vidí muže především jako hlavního živitele rodiny.*

Ztráta sociální prestiže a snížené sebehodnocení se v takové míře nevyskytuje u osob, které se v době nezaměstnanosti věnují dobrovolnické činnosti, jako je tomu i u paní K., která „hledala zaměstnání v sociálních službách, ale opět byla pět měsíců registrována jako uchazeč o zaměstnání na ÚP, v této době se aktivně věnovala dobrovolnictví, dvakrát týdně docházela za starší paní, které pomáhala s nákupy, sebeobsluhou apod. Paní K. tuto dobrovolnickou zkušenost zpětně hodnotí velmi pozitivně, říká, že se cítila mnohem lépe, užitečná a někým chtěná, značně jí to posílilo sebevědomí. Navíc dobrovolnictví vykonávala v organizaci, která ji později zaměstnala a kde pracuje dodnes“ (Případová studie pracovnice v sociálních službách paní K. 2013, s. 2).

Uchazeč o zaměstnání, který se snaží svou nezaměstnanost překlenout dobrovolnictvím, se také běžně dostává do kontaktu s lidmi, kteří pracují. Nepřijímá nezaměstnané jako svou referenční skupinu, jako se tomu děje u slečny Q., která „udrží poměrně bohatý společenský život, přesto některé její přátele nelze označit za ideální, což si slečna Q. uvědomuje, jedná se především o dlouhodobě nezaměstnané jedince, kteří neplánují nastoupit do zaměstnání, žijí převážně ze sociálních dávek, jejich hlavní životní náplní je umění a přežívání“ (Případová studie uchazečky o zaměstnání slečny Q. 2013, s. 3).

Zde bych chtěla shrnout několik zásadních kladů, které dobrovolnictví uchazečům o zaměstnání přináší. Zcela účelně dobrovolnictví pomohlo paní K. a panu E. nalézt placené zaměstnání. Podíváme-li se na dlouhodobě nezaměstnanou dobrovolnici paní M. a dlouhodobě nezaměstnanou slečnu Q., tak vidíme diametrální rozdíl. Paní M. „*je velmi aktivní, prosociálně orientovaná žena, její hlavní denní náplň spočívá v péči o děti a domácnost, hledání zaměstnání. Zaměstnání hledá převážně přes internet (zhruba obden) a skrze přátele a známé. Pravidelně dvakrát týdně jako dobrovolnice doučuje romské děti. Také brigádně pracuje (dohoda o práci) v místním rychlém občerstvení.[...] Nepodléhá úzkosti, sebeobviňování, svou nezaměstnanost se snaží řešit. Není narušena struktura dne, denní režim je u paní M. zachován*“ (Případová studie uchazečky o zaměstnání paní M. 2013, s. 2). Naproti tomu slečna Q. je „*značně vyčerpává, nezaměstnanost zhoršuje její psychický stav, prohlubuje deprese a úzkost, cítí se často velmi osaměle, říká, že být na vše sama je v současné době v Praze velmi obtížné.[...] Obklopuje se velmi nestabilními jedinci, její bývalý přítel byl mladý muž, žijící výhradně z drobných brigád a z invalidního důchodu, kterého přes měsíc plně živila*“ (Případová studie uchazečky o zaměstnání slečny Q. 2013, s. 2-3). Ovšem nejenom dobrovolnictví se podílí na lepším životním zakotvení uchazečů o zaměstnání, jsou zde další důležité aspekty jako osobnost, zdravotní a psychický stav. Riziková je i reciproční skupina, kdy slečna Q. je velice často obklopena lidmi, jejichž hlavní životní náplň spočívá především v „přežívání“.

Nesmíme také zapomínat na propastný rozdíl mezi dlouhodobou a krátkodobou nezaměstnaností. Názorně to lze doložit na příkladu krátkodobě nezaměstnané slečny F. (tři měsíce registrovaná na Úřadu práce) a dlouhodobě nezaměstnané slečny Q. (čtrnáct měsíců registrovaná na Úřadu práce). Zatímco slečna F. aktivně hledá zaměstnání, pravidelně chodí na pohovory, denně sleduje pracovní nabídky, tak slečna Q. již skoro úplně rezignovala, ztráta pracovních návyků došla tak daleko, že již přes měsíc není schopna zaslat motivační dopis a životopis. Třebaže slečna Q. je vysokoškolsky vzdělaná žena s praxí, tak její možnosti získání pracovního uplatnění jsou značně nižší než u středoškolsky vzdělané, čerstvé absolventky slečny F., právě kvůli narušené struktuře dne a neschopnosti zmobilizovat své síly. Jako rozhodující se zde ukazuje psychický stav a rodinné zázemí. Za slečnu Q. opakovaně zaplatil nájem její otec, slečna F. naopak s rodinou nevychází příliš dobře, jejím hlavním cílem je osamostatnění. Motivace pro hledání zaměstnání je tedy u slečny F. také vyšší. Za zmínku dále stojí, že slečna F. nemá

mezi svými přáteli žádného uchazeče o zaměstnání, reciproční skupinou slečny Q. jsou naopak jen lidé bez zaměstnání.

Ze srovnání kazuistik slečny F. a slečny Q. lze vyvodit, že krátkodobě nezaměstnaní uchazeči jsou mnohem více „použitelní“ pro oblast dobrovolnictví, neboť, laicky řečeno, neztratili elán a stále mají velmi silnou motivaci.

4.4 Dobrovolnictví jako prevence sociálního vyloučení

Důvod toho, že v této bakalářské práci zmiňuji téma dobrovolnictví jako prevence před sociálním vyloučením, spočívá v tom, že především dlouhodobá nezaměstnanost je „hlavní příčinou sociálního vylučování jednotlivců a celých skupin obyvatelstva ze života hlavního proudu společnosti“ (Šmajsová-Buchtová 2006, s. 20). V této části vycházím především z konference *Dobrovolnictví – ochrana před sociálním vyloučením*, která proběhla v Kroměříži v roce 2006. Sama jsem se sociálním vyloučením nezaměstnaných zabývala v zápočtové práci na předmět Sociální diagnostika a poradenství *Aspekty sociálního vyloučení nezaměstnaných*, kde jsem na příkladu pana S. poukázala na rizikové faktory nezaměstnanosti právě z hlediska sociálního vyloučení.⁷

Definic sociálního vyloučení je mnoho, zde předkládám dvě základní definice. Sociální vyloučení neboli také sociální exkluze je „nedostatečná účast jednotlivce, skupiny nebo místního společenství na životě celé společnosti“ (Matoušek 2008, s. 205). Přesnější vymezení nabízí definice Komise evropských společenství, která „představuje sociální exkluze jako vyloučení jedinců i sociálních skupin z ekonomického a sociálního života (z trhu práce, společenských organizací, sousedství v majoritní populaci ap.), a tím i z možnosti podílet se na právech (především sociálních), životních prostředcích a zdrojích blahobytu sdílených zbytkem populace“ (Mareš 2006, s. 7).

Dobrovolnictví může představovat aktivní nástroj politiky zaměstnanosti, neboť dokáže řešit dlouhodobou nezaměstnanost. A tím může zabránit i sociálnímu vyloučení. Uchazeč o zaměstnání, který dělá dobrovolníka je sice vyčleněn z trhu práce, jeho ekonomická a sociální prestiž je velmi nízká, ale je aktivně začleněn do života společnosti, je s ní spojen. Od člověka, který se rozhodne, že vstoupí do dobrovolnické činnosti, nelze očekávat

⁷ Pan S. je Rus, jež má v ČR trvalý pobyt. Svou nezaměstnanost snáší těžce, psychicky ho vyčerpává, nemá vlastní rodinu, jeho blízká kamarádka je taktéž nezaměstnaná, žije převážně z drobných brigád, neví, z čeho zaplatí v dalších měsících nájem (viz. Případová studie uchazeče o zaměstnání pana S.).

poraženecký postoj, ztrátu pracovních návyků, hlubší úzkosti a deprese. Kontakt s majoritní společností pracujících je zde zachován.

4.5 Bariéry rozvoje dobrovolnictví uchazečů o zaměstnání (z pohledu uchazečů)

Slečna Q. se dobrovolnictví věnovala během svých vysokoškolských studií, ale nyní jej radikálně odmítá. *„Říká, že ji dobrovolnictví naplňovalo po stránce emoční, ale nyní se veškeré její myšlenky stáčí k tomu, z čeho zaplatí nájem, co si bude moci dovolit koupit k večeři. Nemá dostatek sil, aby hledala zaměstnání a ještě zadarmo rozdávala svůj čas, sama sebe vnímá jako sociálně potřebnou. Slečna Q. je přesvědčena, že dobrovolnictví by se měli věnovat lidé, kteří neřeší tak svízelnou finanční situaci jako ona. Připouští, že v okamžiku, kdy bude psychicky zdravá, finančně zajištěná, zaměstnaná, by se opět dobrovolnictví v menším rozsahu mohla věnovat“* (Případová studie uchazečky o zaměstnání slečny Q. 2013 s. 4). Obdobně to cítí i slečna F.

Pan S. se k *„dobrovolnictví staví vlažně, dle svých slov už je z pomáhání druhým vyčerpán, nevidí v tom žádné přínosy pro sebe, ale pouze pro druhé. Chce se plně zaměřit na získání placeného zaměstnání“* (Případová studie uchazeče o zaměstnání pana S. 2013, s. 3).

Zmínění tři uchazeči o zaměstnání v dobrovolnictví vidí něco přínosného, ale možná pozitiva spatřují spíše na rovině osobní, prakticky vůbec nereflektují, že dobrovolnictví by jim skutečně mohlo usnadnit cestu k nalezení vhodného zaměstnání. V dobrovolnictví vidí činnost, která je „zadarmo“ a ve „volném čase“, je patrné, že uchazeč o zaměstnání má volného času příliš mnoho, ale navzdory tomu něco prospěšného pro něj i pro druhé odmítá.

Za zajímavé považují, že paní M. a paní K. nepochází z Prahy, tedy mají i objektivně menší možnosti uplatnění v dobrovolnických programech, ale navzdory tomu jsou natolik motivované najít zaměstnání, nějak se uplatnit, že se jako uchazečky o zaměstnání v dobrovolnictví aktivně angažují. Důležitý motivační aspekt zde lze spatřovat v tom, že paní M. i paní K. jsou obě ženy, na kterých leží tíže odpovědnosti za děti. Ostatně paní M. se dle svých slov právě *„díky své rodině stále snaží, hledá si přivýdělký, sebevzdělává se apod. Má vytvořené kvalitní sociální vazby“* (Případová studie uchazečky o zaměstnání paní K. 2013, s. 2).

Zcela odlišná je situace pana F., který by se dobrovolnictví rád věnoval, ale bydlí na vesnici a v nejbližším okolí není žádný akreditovaný dobrovolnický program zaměřený na uchazeče o zaměstnání, který mu byl ochotný uhradit náklady na dopravu.

4.6 Bariéry rozvoje dobrovolnictví u uchazečů o zaměstnání (na vůli uchazečů nezávislé)

Hlavní překážka spočívá především v „malém zájmu úřadů práce o spolupráci s dobrovolnickými centry, nízké popularitě dobrovolnictví mezi nezaměstnanými a převážně zdravotně sociálně zaměřením spolupracujících neziskových organizací, které zužuje nabídku dobrovolnických míst vhodných pro nezaměstnané“ (Kabelková, Königová 2001 s. 178). Také je to samozřejmě dáno malou podporou ze strany státního aparátu, dobrovolnictví, jakožto jedna z variant překlenutí nezaměstnanosti, je značně nedostatečně propagováno, není vytvořena žádná metodická příručka, dobrovolnictví uchazečů o zaměstnání není ani obecně definováno v zákoně. Dobrovolnictví je u nás chápáno spíše jako volnočasová aktivita altruistů, nikoliv jako účelný nástroj při hledání zaměstnání. A uchazeči o zaměstnání o možnosti dobrovolnictví nejsou informováni, chybí jakékoliv obecnější podvědomí, uchazeči nejsou tedy nijak motivováni pro dobrovolnickou činnost. Nemluvě o tom, že např. ve Velké Británii je program na podporu uchazečů o zaměstnání, kde je nezaměstnaným dobrovolníkům vypláceno alespoň minimální kapesné (Kabelková, Königová 2011). Toto drobné kapesné se jeví výhodné především pro uchazeče o zaměstnání, kteří žijí mimo velká města jako již zmíněný pan E., se kterým jsme „*hovořili o možnosti dobrovolnictví, které by mu pomohlo získat nové pracovní zkušenosti, povzbudilo by ho a motivovalo, ale hlavním úskalím je, že pan E. pochází z malé vesnice, do větších měst se prakticky nedostane, neboť si to nemůže dovolit. Takže pravidelné dojíždění je momentálně nereálné*“ (Případová studie uchazeče o zaměstnání pana E. 2013, s. 3).

Další bariéru lze vidět v myšlení současné české společnosti, která se obecně k pojmu dobrovolnictví staví podezřívavě, tento jev souvisí s tím, jak dobrovolnictví bylo vnímáno před rokem 1989. Také v obecně hluboce zakotveném materialismu západních zemích (více jsem se této problematice věnovala v předchozí kapitole *Dobrovolnictví*).

4.7 Projekty zaměřené na dobrovolnictví uchazečů o zaměstnání

V současné době v Praze neprobíhá žádný dobrovolnický program zaměřený na uchazeče o zaměstnání. Konkrétní programy jsou zmíněny v konferenci *Dobrovolnictví – prevence sociálního vyloučení* (2006) a podrobněji popsány v *Metodice dobrovolnictví nezaměstnaných z hlediska projektů Job Rotation* (2005).

Metodika (2005) popisuje zkušenosti z dobrovolnického programu pro nezaměstnané absolventy, který proběhl v letech 2000-2002 v pěti regionech, a to jmenovitě Brno, Kroměříž, Plzeň, Přerov a Ústí nad Labem. Program, který měl být zprvu cíleně zaměřen na absolventy, se následně zaměřil i na jiné skupiny ohrožené dlouhodobou nezaměstnaností, na nezaměstnané matky po rodičovské dovolené a uchazeče o zaměstnání v předdůchodovém věku. Uplatnění dobrovolníků bylo různé, ale nejpočetnější skupina vykonávala dobrovolnickou činnost v sociálních a zdravotnických zařízeních.

Tento program ukázal, že je třeba oslovit mnoho set uchazečů o zaměstnání, aby se do projektu zapojila alespoň desítka uchazečů. Zároveň se ukazuje, že největší zájem o dobrovolnictví je u absolventů škol. Úspěšnost programu je vidět na tom, že „z 53 nezaměstnaných, kteří docházeli do zařízení Sociálních služeb, jich zde 13 získalo placené zaměstnání, tj. cca 25 %. Dalších cca 10 % účastníků získalo zaměstnání do 3 měsíců po ukončení dobrovolné činnosti v jiné organizaci“ (Sozanská, Tošner 2005, s. 71). Účastníci projektu mají převážně pozitivní zkušenosti (projekt mi ukázal, že zvládnou pracovat, poskytl mi nové pracovní a osobní zkušenosti, pomohl mi překonat pocity osamělosti, zbytečnosti, posílil mi sebevědomí, získal jsem nové přátele a pracovní kontakty aj.), jen ojediněle se vyskytovaly kritické komentáře (např. dělal jsem jinou dobrovolnickou činnost, než jsem myslel, že budu dělat, zaměstnanci se ke mně chovali nepříjemně) (Sozanská, Tošner 2005).

Obdobné projekty v praxi potvrzují, že dobrovolnictví může být skutečně chápáno jako aktivní nástroj politiky zaměstnanosti, neboť přispívá k nalezení placeného zaměstnání, zabraňuje sociální exkluzi a preventivně působí na nepříznivé dopady nezaměstnanosti. Bohužel je situace v ČR momentálně taková, že obdobné projekty jsou spíše ojedinělé.

5. Závěr

Tato bakalářská práce nastínila základní problematiku využití uchazečů o zaměstnání v oblasti dobrovolnictví. Práce poukázala na dvě základní bariéry rozvoje dobrovolnictví mezi uchazeči o zaměstnání, kterými jsou vlastní těžký úděl nezaměstnanosti (zvláště při dlouhodobé nezaměstnanosti jsou výrazné psychické, sociální a ekonomické dopady, které znemožňují plné funkční zapojení do společnosti) a pak i sama společnost, která v dobrovolnictví spatřuje něco podezřelého. Tyto dva předpoklady pak i krásně ilustrují případové studie zmíněné v závěru.

Předkládaná práce se sice systémově nezabývá otázkou, proč nejsou uchazeči o zaměstnání více využíváni v dobrovolnictví (proč se na ně nezaměří aktivní politika zaměstnanosti a proč nejsou cílové dobrovolnické projekty na uchazeče o zaměstnání zaměřené). Ale odpovídá na to, proč se sami uchazeči o zaměstnání neangažují v dobrovolnictví (co jim brání, když mají dostatek času). Důvod neangažovanosti je prostý, tkví v samotném pojetí dobrovolnictví v současné české společnosti, my dobrovolnictví nevidíme jako něco běžného a přirozeného, ale jako jakýsi nepochopitelný nadstandard, možná chvályhodný, ale vzdálený našemu každodennímu životu. V okamžiku nezaměstnanosti se lidé cítí být jako sami potřební, nepoužitelní a opuštění. Proč by v takovém stavu měli oni někomu pomáhat a ještě ke všemu „zadarmo“, když nikdo nepomůže jim? Je nám cizí i pojetí dobrovolnictví jako účelného nástroje, jak zaměstnání rychle získat. Dobrovolnictví se skutečně uchazeči o zaměstnání jeví přínosné až v okamžiku, kdy je reálně možné získat zaměstnání, jak ukazují i tři případové studie (paní K., pan E., paní M.).

Z toho důvodu nevidím problematiku tohoto jevu (tedy spíše nevyužití uchazečů o zaměstnání v oblasti dobrovolnictví) jen v nedostatečné podpoře a propagandě ze strany Úřadu práce a neziskových dobrovolnických organizací, ale spíše v hlubším podvědomí naší materialisticky orientované společnosti, kde narážíme na řadu stereotypních představ a názorů o dobrovolnictví i nezaměstnanosti. Je třeba nejprve zbořit tuto zed' mýtů.

Je nutno ještě podotknout, že první a druhá kapitola teoreticky vymezily a předpřipravily půdu pro třetí závěrečnou kapitolu, která pak již jen propojuje tyto poznatky s případy z praxe. Tato práce se nesnaží poskytnout nějaká relevantní a přesná data, spíše je drobným zamyšlením o důvodech a příčinách, proč uchazeči o zaměstnání nejsou zase tak často

„využívání“ a podporování v oblasti dobrovolnictví. V tomto bodě snad má práce prakticky i teoreticky přispěla k danému tématu.

6. Seznam literatury

ARONOVÁ, Klára (2008): *Dobrovolnictví v Domovech pro seniory, příklady dobré praxe*, vyd.1., Praha: HESTIA, 2008, s. 120. Dostupné z WWW: <http://www.dobrovolnik.cz/res/data/002/000384.pdf>.

BOLELOUCKÝ, Z. (2002): Nezaměstnanost a zdraví, in *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*, ed. B. Buchtová, vyd. 1., Praha: Grada, 2002, s. 129-159. ISBN 80-24790-06-8.

BROŽOVÁ, D. (2003): *Společenské souvislosti trhu práce*, vyd. 1., Praha: SLON, 2003, s. 140. ISBN 80-86429-16-4.

BUCHTOVÁ, B. (2002): *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*, vyd. 1., Praha: Grada, 2002, s. 236. ISBN 80-24790-06-8.

Český statistický úřad (2013): *Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS – Metodika*, [online, cit. 12. 3. 2013]. Dostupné z WWW: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zam_vsps.

FRIČ, P. (2001a): *Dárcovství a dobrovolnictví v ČR*, vyd. 1., Praha: Agnes, 2001, s. 108. ISBN 80-902633-7-2.

FRIČ, P. (2001b): Proletářský altruismus a dobrovolnictví v ČR, in *Sborník konference Dobrovolnictví a dárcovství – obnova občanských cností*, vyd. 1., Kroměříž: Klub UNESCO Kroměříž a HESTIA, 2001, s. 5. Dostupné z WWW: <http://www.unesco-kromeriz.cz/sborniky.html>.

FRIČ, P., POSPÍŠILOVÁ, T. (2010): *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v současné české společnosti na začátku 21. století*, vyd. 1., Praha: HESTIA, 2010, s. 212. ISBN 978-80-903696-8-9.

HESTIA (2010): *Metodika dobrovolnictví v sociálních službách*, vyd. 1., Praha: HESTIE, 2010, s. 64

Hodač, T., Marciszová, A., Čáková J., Kušková Š., Urban, M. (2008): *Dobrovolnictví*, vyd. 1., Praha: EURODESK, 2009, s. 37. Dostupné z WWW: <http://issuu.com/eurodeskczech/docs/brozura_dobrovolnictvi/1?e=4297025/3712708>.

JEŘÁBEK, H (1997): Marienthel in *Sociologický časopis*, 1997, 3, s. 321-337. ISSN 0038-0288. Dostupné z WWW: <<http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/88-sociologicky-casopis-3-1997/1552>>.

KABELKOVÁ M., KÖNIGOVÁ P. (2001): Dobrovolnictví jako možný nástroj při řešení nezaměstnanosti in *Kontakt*, 2001, 3, s. 5. ISSN 1212-4117. Dostupné z WWW: <<http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/kontakt/clanky/2~2011/679-dobrovolnictvi-jako-mozny-nastroj-pri-reseni-nezamestnanosti>>.

KELLER, J. (2012): *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*, vyd. 1., Praha: SLON, 2012, s. 186. ISBN 978-80-7419-059-9.

KODYMOVÁ P., KOLÁČKOVÁ J. (2010): Sociální práce s nezaměstnanými, in *Sociální práce v praxi*, ed. O. Matoušek, P. Kodymová, J. Koláčková, vyd. 2., Praha: Portál, 2010, s. 299-314. ISBN 978-80-7367-818-0.

KŘÍŽKOVÁ, A., MAŘÍKOVÁ, H., HAŠKOVÁ H., FORMÁNKOVÁ L. (2011): *Pracovní dráhy žen v České republice*, vyd. 1., Praha: SLON, 2011, s. 258. ISBN 978-80-7419-054-4.

MAREŠ, P. (2002): *Nezaměstnanost jako sociální problém*, vyd. 3., Praha: SLON, 2002, s. 172. ISBN 80-86429-08-3.

MATOUŠEK, O. (2008): *Slovník sociální práce*, vyd. 2., Praha: Portál, 2008, s. 271. ISBN 978-80-7367-368-0.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A. (2003): *Mládež a delikvence*, vyd. 2., Praha: Portál, 2003, s. 344. ISBN 80-7178-771-X.

ŠIKLOVÁ, J. (2010): Dobrovolnictví – perspektiva pro rozvoj občanské společnosti, in Sborník konference *Dobrovolnictví v české společnosti – současnost a perspektivy*, vyd. 1., Kroměříž: Klub UNESCO Kroměříž a HESTIA, 2010, s. 79 – 81. Dostupné z WWW: <<http://www.unesco-kromeriz.cz/sbornik2001/siklova.htm>>.

ŠMAJSOVÁ-BUCHTOVÁ, B. (2006): K psychologické dimenzi sociálního vyloučení , in Sborník konference *Dobrovolnictví – ochrana před sociálním vyloučením*, vyd.1, Kroměříž: Klub UNESCO Kroměříž a HESTIA, 2006, S. 20-25. Dostupné z WWW: <<http://www.unesco-kromeriz.cz/sborniky.html>>.

TOŠNER, J., SOZANSKÁ, O. (2006): *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, vyd. 2., Praha: Portál, 2006, s. 152. ISBN: 80-7367-178-6.

TOŠNER, J., SOZANSKÁ, O. (2005): *Metodika dobrovolnictví nezaměstnaných z hlediska projektů Job Rotation*, vyd. 1., Praha: HESTIA, 2005, s. 77. Dostupné z WWW: <http://www.equalcr.cz/files/clanky/910/metodika_dobrovolnictvi.pdf>.

VÁGNEROVÁ, M (2004): *Psychopatologie pro pomáhající profese*, vyd. 3., Praha: Portál, 2004, s. 872. ISBN: 80-7178-802-3.

VAŠKOVÁ, M (2006): Šest let účasti Úřadu práce v Kroměříži v dobrovolnickém programu pro nezaměstnané, in Sborník konference *Dobrovolnictví – ochrana před sociálním vyloučením*, vyd.1, Kroměříž: Klub UNESCO Kroměříž a HESTIA, 2006, S. 32-35. Dostupné z WWW: <<http://www.unesco-kromeriz.cz/sborniky.html>>.

World Health Organization (2013): *The WHO definition of health*, [online, cit. 12. 3. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.who.int/suggestions/faq/en/index.html>>.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

7. Přílohy

7.1 Případová studie pracovnice v sociálních službách paní K. – říjen 2013

Osobní data:

Paní K. je 40 let, pochází z Příbrami, momentálně žije v malé vesnici za Prahou, pracuje v sociálních službách, má ukončené základní vzdělání. Je rozvedená a žije se svým dvacetiletým synem v rodinném domě.

Sociální a rodinná anamnéza:

Rodiče paní K. jsou středoškolsky vzdělaní lidé, jejichž manželství lze označit za šťastné a fungující. Paní K. má příjemné vzpomínky na dětství, má o pět let starší sestru, se kterou udržuje přátelský a pravidelný kontakt. Paní K. nedokončila střední odbornou školu, sama říká, že na učení nemá vloh, že raději něco dělá manuálně, než aby se trápila nad nějakými písemnostmi.

Paní K. se ve dvaceti letech vdala a porodila svého jediného syna. S manželem se po čtyřech letech rozvedla kvůli psychickému a fyzickému týrání (k tomuto tématu se dále vyjadřovat nehodlá, což ani pro účely této případové studie není podstatné). V současné době má stálého přítele, který se k ní dle jejích slov chová velmi pěkně. Nebránila tomu, aby se její syn pravidelně stýkal s jejím bývalým manželem, ale syn svého otce stejně odmítá, už několik let se nevidají.

Porozvodová situace pro ni byla náročná, byla matkou na mateřské dovolené, neměla dostatek financí, nastěhovala se do nového domu, který však musela opravit, neboť dům byl značně poškozený. Říká, že jí velkou oporou tehdy byli rodiče, kteří jí pomáhali nejen finančně, ale i s péčí o syna.

Syn paní K. nyní studuje třetím rokem na střední odborné škole. Měl časté zdravotní problémy, trpěl vývojovou dysplazií kyčelního kloubu, která byla řešena operativně, ani nyní nelze říct, že by byl plně zdravý, bolest a určitá pohybová nemotornost přetrvává. Kvůli svému zdravotnímu stavu nastoupil do školy až v osmi letech a třetí třídu opakoval. V současné době prospívá ve škole dobře, má přátele, s matkou si rozumí.

Paní K. vždy pracovala především v manuálních profesích, po mateřské dovolené měla problém s uplatněním (registrována na Úřadu práce jeden rok), střídala různá zaměstnání, nejdéle pracovala jako prodavačka na benzinové pumpě, kde však byl problém s dojížděním. Poté se dozvěděla od známého, že když si udělá rekvalifikační pečovatelský kurz, tak ji přijme do právě otevíraného domova pro seniory, paní K. si rekvalifikační kurz udělala, avšak slíbenou pracovní pozici v domově nakonec nezískala.

Paní K. si hledala zaměstnání v sociálních službách, ale opět byla pět měsíců registrována jako uchazeč o zaměstnání na ÚP, v této době se aktivně věnovala dobrovolnictví, dvakrát týdně docházela za starší paní, které pomáhala s nákupy, sebeobsluhou apod. Paní K. tuto dobrovolnickou zkušenost zpětně hodnotí velmi pozitivně, říká, že se cítila mnohem lépe, užitečná a někým chtěná, značně jí to posílilo sebevědomí. Navíc dobrovolnictví vykonávala v organizaci, která ji později zaměstnala a kde pracuje dodnes.

Poté pracovala již v oboru jako terénní pečovatelka, následně v domově pro osoby se zdravotním postižením, kde ji však kvůli nedodržení pracovní kázně propustili (během noční směny pobývala několik hodin na internetu), nyní pracuje v domově pro seniory, kde se cítí šťastná a spokojená.

Současné poměry:

Nyní je paní K. zaměstnána jako pracovnice v sociálních službách v domově pro seniory, zde se jí líbí a je tu spokojená. Trochu žehrá na špatné finanční ohodnocení, v sociálních službách již pracovala a zde je plat zatím nejnižší. Svou práci považuje za důležitou, avšak ve společnosti málo ceněnou. Chová se ke klientům tak, jak by si přála, aby se ve stáří chovali k ní.

V rámci zaměstnání musí absolvovat nový akreditovaný kurz pracovníka v sociálních službách, sice má pečovatelský kurz i praxi, ale současný zaměstnavatel dle zákona požaduje i tento kurz, který jí bude proplacen. Paní K. ke kurzu přistupuje pozitivně, doufá, že ji naučí lépe komunikovat s klientem a především prakticky rozšíří její dovednosti. Trochu se obává, zda teorie nebude příliš náročná, neboť má problémy s učením.

Paní K. má mnoho přátel, vážnou partnerskou známost, žije spolu se svým synem. Je společenská, klidná a spokojená jak v osobním, tak pracovním životě.

Sociální diagnóza:

Náročnost situace paní K. spočívala v tom, že za prvé byla rozvedenou matkou s malým dítětem a za druhé má ukončené pouze základní vzdělání. Z těchto důvodů byla ve svém životě opakovaně registrována na Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání. Paní K. se tedy musela vyrovnat s velmi nepříznivou situací, kterou nakonec překonala. Absolvovala rekvalifikační kurz a uplatnila se v profesi, která obohacuje nejen ji, ale i klienty.

K získání zaměstnání jí pomohli přátelé a také zkušenosti s dobrovolnictvím. Dobrovolnictví považuje za velmi prospěšné, pomohlo jí získat nové odborné zkušenosti, posílit sebevědomí, aktivně překlenout období nezaměstnanosti a nakonec i nalézt stálé zaměstnání, kde pracuje již přes rok.

Sociální terapie:

Na případu paní K. se ukazuje důležitost nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, přímo učebnicově je zde vidět, jak rekvalifikační kurz a dobrovolnictví může být odrazovým bodem k získání placeného zaměstnání.

Za důležité považuji i dobré sociální zázemí, paní K. se mohla v nejtěžším období svého života opřít o své rodiče a přátele. I díky této podpoře okolí dokázala opustit svého manžela a stát se plně samostatnou ženou, která vychovala syna a našla si uspokojivé pracovní uplatnění.

Sociální terapii vzhledem k současné velmi dobré situaci paní K. vynechávám.

7.2 Případová studie uchazeče o zaměstnání pana E. – říjen 2013

Osobní data:

Panu E. je 27 let, pochází z malé vesnice poblíž Telče, úspěšně absolvoval vyšší odbornou školu, dále bakalářské studium na vysoké škole. V současné době žije s rodiči a je dva měsíce registrován na Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání.

Sociální a rodinná anamnéza:

Rodiče pana E. jsou středoškolsky vzdělaní, jejich manželství lze označit jako fungující, pan E. vzpomíná na své dětství veskrze pozitivně. Nejdříve žili ve vícegeneračním domě, ale prarodiče poměrně záhy zemřeli, takže nyní zde bydlí pouze rodiče, pan E. a jeho o sedm let mladší bratr.

Do školy také pan E. chodil rád, po gymnáziu se rozhodl jít na vyšší odbornou školu, kde získal titul diplomovaný specialista v oboru sociální práce. Poté absolvoval tříleté bakalářské studium veřejné správy. Během svých studií vykonával různé krátkodobé brigády především v manuálních profesích.

Pan E. po ukončení svého studia v roce 2009 pracoval jako poštovní doručovatel. Poté se přestěhoval do Prahy, kde bydlel nejdříve se třemi spolubydlíci v pronajatém bytě, ale docházelo mezi nimi k častým konfliktům. V té době dělal příležitostné brigády, na Úřadu práce byl registrován jako uchazeč o zaměstnání, od svých známých se dozvěděl o možnosti být dobrovolníkem v domově pro osoby se zrakovým postižením, kam také nastoupil. Dle svých slov trochu počítal s tím, že ho tam později zaměstnají, neboť takto zde sehnala placené zaměstnání jedna jeho kamarádka. Měsíc zde působil jako dobrovolník, poté jej přijali na plný pracovní úvazek jako aktivizačního pracovníka.

Pan E. v domově pracoval souvisle pouze devět měsíců, s přestávkami jej propouštěli a přijímali, nejprve jej přijali na pět měsíců, poté byl dva měsíce registrován na Úřadu práce, následně jej opět přijali na čtyři měsíce, nyní je opět registrován na Úřadu práce a hledá si nové zaměstnání. Důvod, proč byl na dva měsíce propuštěn, tkví v tom, že jej v určitém období nepotřebovali, s tím, že mu řekli, že kdyby měl za dva měsíce stále ještě zájem, tak

může nastoupit. Z toho důvodu je bez nároku na podporu v nezaměstnanosti, neboť nemá odpracovanou potřebnou dobu 12 měsíců.

Pan E. si své práce v domově velmi vážil, s klienty zařízení vycházel velmi dobře. Pana E. práce v sociálních službách velmi naplňuje a baví, má k ní silný vztah, ale zároveň je trochu demotivován nedostatečnými příjmy, říká, že uživit případně manželku s dítětem by ze svého platu rozhodně nezvládl.

Současné poměry:

V současné době je pan E. dva měsíce registrovaný na Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání. Žije u rodičů, nepobírá podporu v nezaměstnanosti, životní minimum ani příspěvek na bydlení. Je svobodný a bezdětný, nemá žádnou vážnou partnerskou známost.

Denní režim je naplněn volnočasovými aktivitami a pracemi v domácnosti, občas chodí na kolo, občas s přáteli posedět do místní hospůdky. Říká, že chodí čím dál později spát a čím dál později vstává, žije převážně v noci. Denně mnoho času věnuje sledování televizi, část dne také tráví na internetu, kde hledá každý den práci. Aktivně se zajímá o politické dění doma i ve světě. Politika ho velmi zajímá, je to jeho největší záliba, i když on sám to za zábavu nepovažuje, vidí v tom mnohem hlubší význam.

Problém je, že dojíždění na pracovní pohovory je velmi náročné finančně, protože v okolí jeho vesnice žádná volná místa nejsou, pracovní uplatnění hledá především v Praze, doprava do Prahy však stojí příliš mnoho peněz, což si nemůže dovolit, takže se zatím zúčastnil jen jednoho výběrového řízení.

Hledá práci nejen v oboru, ale i mimo obor, zatím neúspěšně. Za hlavní problém považuje to, že se neumí příliš prodat, působí na potenciální zaměstnavatele málo sebevědomě a asertivně. Pan E. má snížené sebehodnocení, mluví o sobě jako o ošklivém a nezajímavém člověku. Další problém vidí v tom, že nemá dostatečnou praxi v oboru, nikdy nedělal sociálního pracovníka, ale „pouze“ aktivizačního.

Sociální diagnóza:

Pan E. je dva měsíce registrován na Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání, jeho nezaměstnanost je tedy krátkodobá. Pan E. žije v oblasti, kde je problém sehnat jakoukoliv

práci, dojíždět do větších měst na pohovory si může dovolit jen občas vzhledem ke své nepříliš dobré finanční situaci.

Pan E. je vzdělaný, má necelý rok praxe v sociálních službách, klientky v zařízení si chválily jeho empatii, obětavost a vysoké nasazení, přesto jej už podruhé propustili s tím, že možná ho v budoucnu opět přijmou. Takové chování už pan E. nechce dále snášet, proto si hledá zaměstnání jinde.

Psychický stav je relativně dobrý, problém spočívá především v nízkém sebehodnocení, což bylo však patrné ještě před jeho nezaměstnaností. Mluví o sobě s despektem, své obavy občas zlehčuje vtipem. Je narušena struktura dne, chybí pevný a pravidelný režim.

Zdravotní stav je dobrý. Pan E. si občas stěžuje na to, že je příliš tlustý, že moc jí a měl by více sportovat, ale na to je příliš líný a nemá nad sebou nikoho, kdo by ho k tomu donutil.

Pan E. má váhu relativně v normě, lze hovořit maximálně o mírné nadváze, bylo by fajn, kdyby si našel další sportovní aktivitu, neboť na kole v podzimním období už jezdit nechce.

Sociální terapie:

S panem E. jsme hovořili o možnosti dobrovolnictví, které by mu pomohlo získat nové pracovní zkušenosti, povzbudilo by ho a motivovalo, ale hlavním úskalím je, že pan E. pochází z malé vesnice, do větších měst se prakticky nedostane, neboť si to nemůže dovolit. Takže pravidelné dojíždění je momentálně nereálné. Pan E. by se mohl realizovat na vesnici v rámci sousedské výpomoci, případně popřemýšlet o dobrovolnické službě, kde by mu měla být proplacena cesta a zároveň i ubytování s jídlem.

Pan E. by se měl naučit asertivitě a snažit se budovat sebevědomí. Jeho nezaměstnanost je krátkodobá, má velkou šanci najít uplatnění, především v sociálních službách jsou muži obecně hodně ceněni.

7.3 Případová studie uchazeče o zaměstnání pana S. – říjen 2013

Osobní data:

Panu S. je 37 let, jeho národnost a státní příslušnost je ruská, narodil se v Moskvě, kde také vystudoval střední odbornou školu ukončenou maturitní zkouškou. V roce 1989 se natrvalo přestěhoval spolu s rodiči a mladším bratrem do Prahy, kde bydlí dodnes. V současné době je evidovaný na Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání.

Sociální a rodinná anamnéza:

Pan S. má v České republice trvalý pobyt, do Prahy se spolu s rodinou přestěhoval po absolvování střední odborné školy kvůli neutěšené politické a hospodářské situaci v jeho rodné zemi. Po svém příjezdu měl trochu problém se začleněním, neboť jako Rusa jej česká ostře protisovětská společnost odmítala. Dle jeho blízké kamarádky slečny L. se i nyní „stydí za to, že je Rus, nedokáže využít svůj ruský jazykový potenciál“, ale s tímto názorem se pan S. neztotožňuje, na svou ruskou národnost je hrdý. Poměrně rychle se naučil český jazyk a získal první pracovní uplatnění – především v manuálních profesích. Později se profesně vzdělával a prošel několika zaměstnáními v oblasti IT správy a údržby. Tento obor ho bavil a zajímal, avšak jeho poslední práce jej nenaplňovala, podmínky na pracovišti nebyli příliš dobré, proto podal výpověď.

Pan S. má poměrně kvalitní vztah s rodiči, pravidelně se s nimi stýká, také se svým o dvanáct let mladším bratrem si rozumí. Manželství matky a otce není ideální, dochází mezi nimi k častým konfliktům. Pan S. své dětství považuje za šťastné, dospívání však již bylo výrazně ovlivněno špatným politickým klimatem v zemi, hospodářskou reformou a inflací.

Současné poměry:

Pan S. je svobodný, bezdětný, žije sám v panelovém bytě 1+1. Je vedený již sedmý měsíc Úřadem práce jako uchazeč o zaměstnání. První měsíce žil především z úspor a z podpory v nezaměstnanosti, která mu byla vyplácena ÚP pět měsíců, nyní pobírá příspěvek na bydlení a životní minimum, příležitostně si přivydělává. Zaměstnání hledá přes internet, posílá životopisy a chodí na přijímací pohovory. Párkrát se setkal s ostrou diskriminací a

xenofobním chováním ze strany zaměstnavatelů, kdy mu v jedné firmě doslova řekli, že „zde pracuje už jeden Slovák, dalšího cizince nechtějí“.

Odešel ze zaměstnání z vlastní vůle a neočekával, že by měl takový problém sehnat nové. Z celé situace se cítí frustrovaný, svou nezaměstnanost vidí jako osobní neúspěch, myslí si, že se měl více sebevzdělávat v oboru, studovat cizí jazyky. A zároveň být při přijímacích pohovorech více průbojný, sebevědomý, a měl se „umět lépe prodat“.

Denní režim pan S. je naplněn volnočasovými aktivitami, odpočinkem, hledáním zaměstnání. Pravidelně se stýká s rodinou, chodí ven, jezdí na kole, účastní se různých kulturních akcí. Jeho blízká kamarádka slečna L. je taktéž nezaměstnaná, radí mu v otázce styku s úřady, on jí pomáhá s nákupy, vařením atd. S přáteli, které vídal před dobou své nezaměstnanosti, se příliš nestýká, má pocit, že řeší úplně jiné problémy než on, převážně rodinné. Navíc přátelé chodí posedět většinou do restaurace, kavárny, což pro pana S. není momentálně finančně únosné. Necítí se být přímo osamělý, přátelé mu příliš nechybí, ale spíše izolovaný od veškerého dění – nemůže zajít na různé kulturní akce, pozvat případně nějakou ženu na schůzku atd. Svůj dosavadní život vidí jako jedno velké osobní selhání, že mu tzv. „ujíždí vlak“, když nemá práci, manželku a děti. Říká: „Bez zaměstnání jsou mé šance na seznámení minimální, která žena chce neschopného a nezaměstnaného muže?“

V současné době zřejmě neudrhuje žádný hlubší partnerský vztah, občas se zmíní akorát o své bývalé přítelkyni, se kterou se před cca rokem rozešli a definitivně ukončili veškerý kontakt.

S rodiči je to momentálně komplikované, matka na pana S. tlačí, aby se s ní vrátil do Ruska. Dále mu vyčítá, že je nezaměstnaný, shazuje ho a pravidelně mu upakuje, že ničeho ve svých skoro čtyřiceti letech nedosáhl a proč se více nesnaží.

Sociální diagnóza:

Pan S. je již 7 měsíců registrovaný na Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání, jeho nezaměstnanost spadá ještě do kategorie krátkodobé nezaměstnanosti. Jeho referenční skupinou je jeho taktéž nezaměstnaná kamarádka, s pracujícími lidmi se příliš nestýká. Také neudrhuje nijak výrazné vztahy s ruskou komunitou v Praze. Česky hovoří skoro jako rodilý mluvčí, v psaném projevu má občas drobné chyby, čte a rozumí bez problému i odbornému a uměleckému textu. Hovoří plynule rusky, anglický jazyk spíše pasivní.

Psychicky se cítí hůře než v době zaměstnanosti, obává se, jak to bude dál. V případě nouze se může přestěhovat zpátky k rodičům, ale to považuje za nejhorší variantu, se kterou momentálně nechce počítat. Občas propadá apatii a lhostejnosti, ale po většinu času je schopen normálně fungovat a plnit své povinnosti v domácnosti, při styku s úřady atd.

Zdravotní stav je dobrý, trpí mírnou hypercholesterolémií, která se zjistila v okamžiku, kdy chtěl kvůli nedostatečným příjmům darovat krevní plazmu. Nakonec z dárcovství sešlo. Chodí na procházky, občas vyjíždí na kole, tedy i pohybová aktivita je v normě.

Sociální terapie:

Pan S. by se mohl účastnit rekvalifikačního kurzu, případně se jinak samostatně dozdělovat ve svém oboru. Bylo by dobré, aby se spolu se sociální pracovníci zaměřili na nácvik asertivity při ústních přijímacích pohovorech a předem si společně připravili odpovědi na případné otázky eventuálních zaměstnavatelů. Také by měla s panem S. projít jeho životopis, zda něco neopomněl a zda má jeho životopis požadovanou formu. Případně zpracovat na psaní motivačních dopisů, které může pan S. rozesílat spolu se životopisem.

Pan S. krátkodobě navštěvoval sdružení, jež pravidelně pořádá kurzy pro cizince, kteří hledají v ČR zaměstnání, sdružení nabízelo především výuku základů českého jazyka a počítačové gramotnosti, s čímž pan S. problém nemá. Ale svépomocné skupiny cizinců by pro něho ze socializačního hlediska mohly být dobré, mohl by získat nové pracovní kontakty, naučil by se pracovat v kolektivu a více se prosazovat.

Případně by se mohl zapojit do Job klubu, neboť je na Úřadu práce veden déle než 5 měsíců, zde by se naučil správně prezentovat sebe sama, zvládat stres spojený s nezaměstnaností, osvojit si nové komunikační dovednosti.

Další variantou může být dobrovolnictví v různých zařízeních, kam by mohl docházet párkrát týdně, aby neztratil pracovní návyky a získal nové zkušenosti i mimo svůj obor, což by mu také mohlo být ku prospěchu při hledání zaměstnání.

K Job klubu se staví pozitivně, vidí v tom možnost dalšího seberozvíjení se v oblasti komunikace s eventuálními zaměstnavateli a v nácviku asertivity. K dobrovolnictví se staví vlažně, dle svých slov už je z pomáhání druhým vyčerpán, nevidí v tom žádné přínosy pro sebe, ale pouze pro druhé. Chce se plně zaměřit na získání placeného zaměstnání.

7.4 Případová studie uchazečky o zaměstnání paní M. – listopad 2013

Osobní data:

Paní M. je 38 let, pochází z Pelhřimova, nyní žije v menším městě ve Středočeském kraji, je vdaná a má dvě děti. Úspěšně absolvovala střední odbornou školu zakončenou maturitní zkouškou. V současné době je již rok registrována na Úřadu práce jako uchazečka o zaměstnání.

Sociální a rodinná anamnéza:

Paní M. má dva mladší sourozence, s rodiči neměla dobré vztahy, proto se také ve svých sedmnácti letech od nich odstěhovala. S mladší sestrou udržuje nadále blízký vztah, paní M. jí pomáhá s péčí o těžce nemocného syna.

Navzdory předčasnému odchodu od rodičů bez problémů dostudovala střední odbornou školu, vdala se a ve dvaceti letech porodila své první dítě. Vzhledem k nefungujícímu manželskému soužití se rozvedla, znovu vdala a s druhým manželem má nyní sedmileté dítě. V současné době žije s druhým manželem a svými dětmi v činžovním bytě.

Paní M. má bohaté pracovní zkušenosti, šestnáct let pracovala na České poště, kde ji však propustili kvůli takzvané nadbytečnosti. Poté se paní M. snažila prosadit v různých zaměstnáních, jeden čas se snažila podnikat, poté pracovala v cukrárně a jako pokojská. Problém nastal, když si v důsledku své práce pokojské natolik pohmoždila záda, že byla několik měsíců na nemocenské. Po ukončení pracovní neschopnosti se registrovala na Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání.

V době své nezaměstnanosti se díky své kamarádce dostala k dobrovolnické činnosti, kterou dělá dodnes. Náplň jejího dobrovolnictví spočívá především v doučování romských dětí. Zpočátku byla vyděšena z toho, že se má věnovat šesti malým, nezbedným dětem najednou, ale postupně si zvykla. V dobrovolnictví vidí neocenitelnou zkušenost, která jí dodává sílu a zvyšuje sebevědomí, neboť děti ji respektují, je vidět, že její úsilí má nějaký význam a dobré výsledky. Zpětnou vazbu jí dává zlepšující se školní prospěch dětí a zároveň i pozitivní vztah, který k ní děti mají.

V posledním roce si také udělala rekvalifikační kurz pracovníka v sociálních službách. Na práci v sociálních službách se cítí být připravena, ale přiznává, že v nynější situaci si

nemůže moc vybírat, takže by byla vděčná za jakoukoliv pracovní nabídku. Několikrát se jí stalo, že by ji přijali pouze na poloviční úvazek, což je vzhledem k tomu, že by musela poměrně daleko a draze dojíždět, neefektivní varianta.

Současné poměry:

Paní M. je velmi aktivní, prosociálně orientovaná žena, její hlavní denní náplň spočívá v péči o děti a domácnost, hledání zaměstnání. Zaměstnání hledá převážně přes internet (zhruba obden) a skrze přátele a známé. Pravidelně dvakrát týdně jako dobrovolnice doučuje romské děti. Také brigádně pracuje (dohoda o práci) v místním rychlém občerstvení, což ji netěší, byla zvyklá na práci úřednice, ale navzdory tomu je nucena v této nevyhovující pozici setrvat, neboť jakékoliv, byť minimální, příjmy jsou pro ni a pro její rodinu rozhodující. Vztahy s manželem a dětmi jsou velmi dobré, trápí je pouze výrazné dluhy.

Paní M. se snaží situaci řešit, nepodléhat negativním náladám, často si připomíná, že její nezaměstnanost a finanční problémy jsou sice zátěžovou životní situací, ale také situací, která není nezvratná. Paní M. si uvědomuje, že na rozdíl od své sestry má velké štěstí, že má dvě zdravé děti. Snaží si vážit toho, co v současnosti má, nikoliv žehrat na nepříznivý osud.

Psychický a zdravotní stav paní M. je dobrý. Nepodléhá úzkosti, sebeobviňování, svou nezaměstnanost se snaží řešit. Není narušena struktura dne, denní režim je u paní M. zachován. Díky své rodině se stále snaží, hledá si přivýdělky, sebevzdělává se apod. Má vytvořené kvalitní sociální vazby.

Sociální diagnostika:

Paní M. je registrována na Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání jeden rok, její nezaměstnanost je tedy dlouhodobá. Třebaže je dlouhodobá nezaměstnanost chápána jako výrazně ohrožující faktor pro jedince i jeho okolí, tak u paní M. nejsou patrné žádné vážné dopady v oblasti sociální, psychické ani psychosociální. Problém paní M. je především ekonomický.

Paní M. pobírala prvních pět měsíců podporu v nezaměstnanosti, poté podporu při rekvalifikaci. V současné době pobírá životní minimum a čeká na schválení příspěvku na

bydlení. Paradoxně jí v otázce dávek neporadili na Úřadu práce, ale rady se jí dostalo od matek žáků, které paní M doučuje.

Sociální terapie:

Paní M. je ukázkový příklad, jak dobrovolnictví a rekvalifikační kurzy přispívají k aktivizaci uchazeče o zaměstnání. Její odhodlanost najít zaměstnání a svou situaci řešit je také podmíněna dobrým sociálním zázemím, podporou ze strany rodiny, přátel a známých.

Paní M. by se mohla prostřednictvím portálu MPSV více zorientovat v přehledu dávek, zda by nedosáhla na některé další dávky ze systému státní sociální podpory (konkrétně přídavek na děti) a ze systému sociální pomoci (konkrétně doplatek na bydlení), neboť příjmy v rodině jsou skutečně velmi nízké. Případně věc konzultovat se sociální pracovníci.

7.5 Případová studie uchazečky o zaměstnání slečny Q. – říjen 2013

Osobní data:

Slečně Q. je 27 let, narodila se v menším středomoravském městě, kde zakončila všeobecné gymnázium maturitní zkouškou, poté úspěšně absolvovala magisterský program zaměřený na učitelství českého jazyka a občanské výchovy. V současné době žije v Praze a je již 14 měsíců registrována na Úřadu práce jako uchazečka o zaměstnání.

Sociální a rodinná anamnéza:

Matka slečny Q. je středoškolsky vzdělaná žena, která pracovala jako pečovatelka, nyní je dlouhodobě nezaměstnaná, živena svým manželem. S matkou nikdy neměla důvěrný vztah, matku označuje jako výrazně labilní, úzkostnou, mírně depresivní. Otec slečny Q. je vysokoškolsky vzdělaný, po většinu života pracoval jako kriminalista, od léta tohoto roku působí jako vychovatel v dětském domově. Slečna Q. má s otcem blízký vztah, otce považuje za citlivého, empatického, inteligentního muže, který se obětavě přizpůsobuje své manželce. Slečna Q. je jedináček, který postrádal matčin zájem a výrazně se identifikoval se svým otcem.

Slečna Q. prožívala bouřlivé dospívání plné vzdoru vůči matce, byla výrazně umělecky založená, takže se pohybovala na alternativní hudební scéně, za přátele měla sociálně znevýhodněné jedince, jedince závislé na alkoholu a drogách atd. Sama s drogami výraznější zkušenost nemá. Sama o sobě říká, že její jedinou závislostí bylo jídlo, ve čtrnácti letech byla léčena kvůli podezření z anorexie, dodnes má problémy s jídlem, trpí občasným záchvatovitým přejídáním, má nadměrnou spotřebu sladkých potravin.

Před nástupem na vysokou školu byla hospitalizovaná na 6 týdnů na psychiatrické klinice kvůli psychickému zhroucení. Na vysokou školu nastupovala nerada, obor učitelství ji příliš nelákal, přála si studovat filozofii a bohemistiku. Přesto si na školu poměrně rychle zvykla, se spolužáky však příliš dobře nevycházela. Psychické problémy nebyly v době studií výrazné.

Po úspěšném absolvování vysokoškolského studia pracovala jako asistentka u lidí se zdravotním postižením, v téže době se jako dobrovolnice věnovala i primární prevenci na druhém stupni základních škol, jezdila též jako dobrovolnice na pobytové akce dětí se

zdravotním postižením. Dobrovolnictví se pravidelně věnovala jeden rok, chápala to jako příležitost pro získání praxe a zároveň jí to dodávalo větší sebevědomí. Dále soukromě doučovala vietnamské děti českému jazyku. Poté odjela na tři měsíce do Německa, kde pečovala o starší těžce nemocnou paní.

V roce 2010 se přestěhovala do Prahy, kde pracovala jako šatnářka, vyučovala děti cizince a následně získala zaměstnání na pražské základní škole. V této škole pak pracovala do srpna roku 2012, kdy ukončila pracovní poměr kvůli špatným podmínkám na pracovišti.

Současné poměry:

Slečna Q. je bezdětná, momentálně bez stálého partnera, žije sama v pronajatém bytě 1+1. Je již čtrnáctý měsíc vedena na Úřadě práce jako uchazeč o zaměstnání, momentálně si přivydělává především hlídáním dětí, jazykovou korekcí a dalšími příležitostnými brigádami, pobírá příspěvek na bydlení a životní minimum, prvních pět měsíců své nezaměstnanosti pobírala podporu v nezaměstnanosti. Zaměstnání hledá především skrze známé, internetové inzeráty prakticky vůbec nesleduje, nemá k nim důvěru. Ráda by se vrátila do svého původního zaměstnání učitelky, neboť podmínky na bývalém pracovišti se uklidnily, personální obsazení se zcela změnilo, hledají se nové pracovní síly a slečna Q. je informovala, že by se ráda vrátila, zatím jí byl nezávazně přislíben možný nástup od ledna 2014.

Psychický stav slečny Q. je relativně stabilizovaný, ambulantně dochází k psychiatrovi, kde je léčena pro hraniční poruchu osobnosti a s tím spjatou depresi. Přesto její stav není neměnný, po většinu doby se cítí relativně dobře, ale občas mívá záchvaty úzkosti a vyčerpanosti, odmítá v takových chvílích vycházet ven. Z toho důvodu není spolehlivá, co se týče docházky k psychiatrovi, ve styku s Úřadem práce také není příliš přesná. Její nezaměstnanost ji značně vyčerpává, zhoršuje její psychický stav, prohlubuje deprese a úzkost, cítí se často velmi osaměle, říká, že být na vše sama je v současné době v Praze velmi obtížné.

Slečna Q. má mnoho přátel, známých. Je výrazně společenská, ale málokdy někam sama vyrazí, většinou si zve návštěvy k sobě domů, což lze také označit za značně nezodpovědné chování, neboť si kolikrát pozve na návštěvu prakticky neznámé osoby, ženy i muže. Obklopuje se velmi nestabilními jedinci, její bývalý přítel byl mladý muž, žijící výhradně z drobných brigád a z invalidního důchodu, kterého přes měsíc plně živila.

Tato mladá žena je výrazně umělecky orientovaná, vyšla jí sbírka básní, která byla nominována na velmi prestižní českou literární cenu, zhruba před měsícem vydala spolu se svým kamarádem hudební CD, kde zpívá. Pořádá autorská čtení, ze kterých drobný výdělek má, ale často jí to uhradí pouze náklady na cestu. V otázce své tvorby se cítí frustrovaná, své sbírky rozdala mezi známými, do CD investovala mnoho času a financí, ale stejně ho občas někomu jen tak zadarmo dá, neboť je obklopena spíše jedinci, kteří jsou stejně jako ona nezaměstnaní. Případně jí přijde hloupé, aby za její CD někdo platil.

Hlavní současnou starostí slečny Q. je zaplacení vysokého nájmu, který činí spolu s poplatky deset tisíc. V okamžiku, když jsem se slečnou Q. komunikovala ohledně detailů této kazuistiky, tak se cítila dobře, věřila, že peníze na nájem a jídlo nakonec sežene.

Sociální diagnóza:

Slečna Q. je již 14 měsíců registrovaná na Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání. Jedná se o vysokoškolsky vzdělanou mladou ženou, která aktivně hovoří anglickým a německým jazykem, momentálně se učí základům ruštiny, je velmi komunikativní a výrazně umělecky nadaná.

Problémový je psychický stav slečny Q., deprese a hraniční porucha osobnosti ji znemožňuje se plně sociálně začlenit, ale slečna Q. je přesvědčená, že invalidní důchod jí nikdy neodsouhlasí, prý už o takové eventualitě mluvila se svým psychiatrem. Chronicky odkládá své povinnosti, nebyla schopná přes měsíc a půl odeslat motivační dopis a životopis. Dále odkládá návštěvu neurologa, objednání se k novému psychiatrovi a psychoterapeutovi, k psychiatrovi dochází nepravidelně, na Úřad práce taktéž. Je u ní narušena struktura vnímání dne, většinu aktivit v domácnosti odkládá, na nákupy jí občas dochází přátelé.

Slečna Q. udržuje poměrně bohatý společenský život, přesto některé její přátele nelze označit za ideální, což si slečna Q. uvědomuje, jedná se především o dlouhodobě nezaměstnané jedince, kteří neplánují nastoupit do zaměstnání, žijí převážně ze sociálních dávek, jejich hlavní životní náplní je umění a tzv. přežívání ze dne na den. V současné době se slečna Q. skutečně snaží udržovat styky s jedinci plně sociálně začleněnými.

Zdravotní stav je (když pomineme hraniční poruchu osobnosti) relativně dobrý, trpí chronickými bolestmi zad, byla svým praktickým lékařem poslána na neurologii, ale tam ani po týdnu nebyla schopna dojít, i když momentálně opět hlídá děti a ven chodí běžně.

Problém je nedostatečná pohybová aktivita, slečna Q. nechodí na procházky a ani jinak nesportuje. Poruchy příjmu potravy nejsou u ní diagnostikovány, ale stále ještě konzumuje příliš cukru a nemá optimální stravovací návyky, její strava není vyvážená také částečně kvůli nedostatečným příjmům.

Sociální terapie:

Slečna Q. má největší problém se ztrátou pracovních návyků. Vhodné by bylo využít nabídky některého z místních Job klubů, který by jí byl především ku prospěchu v náviku dochvilnosti, ke zlepšení skupinové spolupráce, dále by se tam mohla naučit efektivněji organizovat svůj den a více se zapojit do dění ve společnosti.

Dobré by také bylo, aby se učila pravidelnosti, např. alespoň jednou týdně docházet do svépomocné skupiny osob s hraniční poruchou osobnosti (či obecně skupiny osob s psychiatrickým onemocněním). Problém je, že nárazové brigády jsou velmi nepravidelné a hlavně nezávazné, takže je slečna Q. může bez velkých obtíží zrušit, za což jí nehrozí žádný postih. Hlídní dětí je pro ni v tomto bodě prospěšné zejména v tom, že cítí odpovědnost za svěřenou důvěru, kterou do ní rodiče dětí vkládají, a je schopna dorazit na hlídání včas.

Dobrovolnictví by ji také naučilo lépe organizovat svůj čas, nabýt novou sebedůvěru a naučit se pravidelně vycházet ven mezi lidi. Ideální by bylo, kdyby se pro ni našlo nějaké uplatnění v rámci dobrovolnictví, kde by mohla doprovázet někoho např. do bazénu, měla by volný vstup, rozvíjela by se po stránce profesní, ale i po stránce fyzické. Avšak dobrovolnictví slečna Q. nyní radikálně odmítá. Říká, že ji dobrovolnictví naplňovalo po stránce emoční, ale nyní se veškeré její myšlenky stáčí k tomu, z čeho zaplatí nájem, co si bude moci dovolit koupit k večeři, sama sebe vnímá jako sociálně potřebnou. Nemá dostatek sil, aby hledala zaměstnání a ještě zadarmo rozdávala svůj čas. Slečna Q. je přesvědčena, že dobrovolnictví by se měli věnovat lidé, kteří neřeší tak svízelnou finanční situaci jako ona. Připouští, že v okamžiku, kdy bude psychicky zdravá, finančně zajištěná, zaměstnaná, tak by se opět dobrovolnictví v menším rozsahu mohla věnovat.

7.6 Případová studie uchazečky o zaměstnání slečny F. – říjen 2013

Osobní data:

Slečně F. je 22 let, narodila se v Praze, kde také úspěšně absolvovala střední odbornou školu ukončenou maturitní zkouškou. Žije v malé vesnici poblíž Berouna spolu se svými rodiči. Slečna F. je tři měsíce registrována na Úřadu práce jako uchazečka o zaměstnání.

Sociální a rodinná anamnéza:

Slečna F. se narodila v Praze, kde také žila do svých devatenácti let. Dětství zpětně nevidí jako příliš příjemné období, velmi brzy jí umřela babička a děda z tátovy strany, sama byla často nemocná a školu kvůli své dyslexii a dysgrafii příliš nezvládala, proto byla na druhém stupni přeložena do třídy s malým počtem žáků, která byla zaměřena právě na děti se specifickými poruchami učení. Se spolužáky na ZŠ si nerozuměla, slečna F. hovoří o tom, že ji šikanovali. Ukončuje základní školu s vynikajícími výsledky, zpětně to komentuje slovy, že „nám tupcům dali všem výborné, nadsazené známky, aby nás alespoň někde přijali na dobrý prospěchový průměr“.

Jinak byla velmi aktivní, měla mnoho koníčků, chodila plavat, šermovat. Navštěvovala pravidelně skautský oddíl, kde později dělala i vedoucí. Přátele si slečna F. nacházela především na těchto volnočasových aktivitách.

Na střední odborné škole sociální (obor Pečovatelství) začala mít výrazné problémy s prospěchem, dvakrát propadla z matematiky a zároveň z anglického jazyka. Své problémy se zvládnutím výuky řešila se školní výchovnou poradkyní a v pedagogicko-psychologické poradně, kde jí bylo sděleno, že by měla přestoupit spíše na nějaký méně náročný učební obor. Toto doporučení odmítla.

V době svého studia na střední škole se přes rok a půl věnovala dobrovolnické činnosti. Pravidelně pracovala s lidmi s mentálním postižením, dobrovolnictví ji naplňovalo, považuje to za dobrou zkušenost, kde se naučila trpělivosti a toleranci, seznámila se za zajímavými lidmi. Její činnost spočívala v doprovodech domů a do práce, dále se třikrát zúčastnila víkendových pobytů, kde dělala osobní asistentku.

V devatenácti letech se přestěhovala spolu se svými rodiči mimo Prahu. Toto stěhování nebylo úplně dobrovolné, neboť otec slečny F. měl dluhy, takže de facto byli svou

rodinnou finanční situací donuceni přestěhovat se z poměrně velkého bytu v lukrativní části Prahy do malého domu na vesnici. Nové bydlení je náročné z hlediska dopravní dostupnosti, do školy jí cesta trvala přes dvě hodiny.

Otec slečny F. nedokončil střední odbornou školu, momentálně podniká, ale nepříliš úspěšně. Rodinu fakticky živí matka, se kterou na rozdíl od otce vychází slečna F. velmi dobře. S otcem si nerozumí, často se hádají, slečna F. chtěla kvůli narušenému vztahu s otcem odejít z domova a bydlet u prarodičů, kde to však také není úplně ideální.

V červnu tohoto roku slečna F. úspěšně odmaturovala, okamžitě si začala hledat zaměstnání v oboru. Nechtěla však dělat pečovatelku v domově pro seniory, spíše se chtěla zaměřit na jiné cílové skupiny, například lidi s mentálním postižením a bezdomovce. Ovšem bez potřebné doby praxe ji jako absolventku nikde nechtěli přijmout. Proto se začíná zajímat o práci v administrativě, v call centrech, absolvovala více než 25 pohovorů, ale nikde ji nezaměstnali.

Současné poměry:

V současné době je slečna F. tři měsíce registrovaná na Úřadu práce jako uchazečka o zaměstnání. Je svobodná, bezdětná, bez vážné partnerské známosti. Je velmi motivovaná najít zaměstnání, ale zároveň se cítí frustrovaně, protože stále žije s rodiči, i když nějaké zaměstnání získá, tak stejně nebude mít dostatek financí, aby si mohla pronajmout nějaký byt. Je také výrazně aktivní, co se hledání zaměstnání týče, chodí na pohovory, každý den hledá na internetu nové nabídky práce, rozesílá životopisy.

Denní režim je naplněn především internetem (zde ovšem hledá i práci), hodně kouká na televizi. Snaží se o pravidelný režim, ráno si nařídí budíka na sedmou, věnuje se domácím činnostem, chodí na procházky, stýká se s přáteli, což jsou převážně zaměstnaní lidé, případně studenti.

Slečna F. se nakonec rozhodla nastoupit jako prodejkyň specialista (tedy doplňovat zboží) do prodejny obchodní firmy Ahold, je to práce, na kterou je její středoškolské vzdělání příliš vysoké, obává se, že ji to nebude bavit, ale je pevně rozhodnuta nastoupit a při zaměstnání si hledat něco zajímavějšího, neboť „současná situace mě ničí fyzicky i psychicky, cítím se jako úplný pól, kterého nechtějí ani na tak podřadnou a otravnou práci, jakou představuje call centrum.“ Navíc finanční situace rodiny není zase tak dobrá,

slečna F. chce alespoň trochu pomoci své matce, která je v současné době hlavní živitelkou rodiny.

Sociální diagnóza:

Slečna F. je tři měsíce registrována na Úřadu práce jako uchazečka o zaměstnání, tedy její nezaměstnanost spadá do krátkodobé. Je absolventkou střední odborné školy, pro potenciální zaměstnavatele je neatraktivní především kvůli nedostatečné praxi.

Práci hledá s velkým nasazením, prakticky ihned po maturitní zkoušce začala chodit na pohovory a rozesílat životopisy. Je velmi motivována, chce pomoci matce s nelehkou finanční situací a zároveň se chce osamostatnit, neboť život s rodiči jí nevyhovuje především kvůli špatnému vztahu s otcem.

Psychický stav je horší, pociťuje zklamání, únavu, mírnou frustraci, má snížené sebevědomí („proč zrovna mě nikde nechtějí?“), ale na druhou stranu neztrácí naději a chce pracovat za každou cenu, takže v nejbližší době by ráda nastoupila alespoň jako doplňovač zboží. Tato pozice se jí nelíbí, je přesvědčená, že se jedná pouze o krátkodobé zaměstnání.

Zdravotní stav je dobrý, pohybová aktivita je v normě, začala běhat a trochu ráno posilovat. Pravidelně chodí darovat krev. Občas si stěžuje na bolesti hlavy a žaludku, chodí s tím na specializovaná lékařská pracoviště, ale nikdy se žádný nález nepotvrdil, slečna F. tvrdí, že si je vědoma, že její obtíže pramení především ze stresu a psychické zátěže.

Sociální terapie:

Pokud slečna F. skutečně nastoupí na výše zmíněnou pozici, bylo by vhodné, aby si doplňovala požadovanou praxi třeba jako občasná asistentka nebo dobrovolnice, kde by zároveň mohla zadarmo absolvovat vstupní dobrovolnický akreditovaný kurz.

Dobrovolnickou činnost v době své nezaměstnanosti nevykonává, neboť říká, že se cítí natolik vyčerpaná všemi pohovory a otrávená z lidí, že by se nedokázala plně věnovat cizím problémům. Dobrovolnictví si umí představit teprve v okamžiku, kdy bude mít nějakou stálou práci, která jí dá pocit jistoty a „více mě hodí do psychické pohody“.

